



בית לוחמי הגטאות
ע"ש יצחק קצנלסון למורשת השואה והמרד (ע"ר)

זיכרון הלב

קובץ שירים וסיפורים קצרים

יוני 2020

תש"פ
קרן המלגות - בית לוחמי הגטאות | קרן זרחי למורשת יהדות פולין



■ תלמידים, סטודנטים, אנשי חינוך, חברים לצוות וידידי בית לוחמי הגטאות

הן המאבק הרוחני והן התייעוד העסיקו רבות את מייסדי בית לוחמי הגטאות מיום הקמתו, לפני יותר מ-70 שנה, ועד היום. במשך השנים מצא נושא זה ביטוי בשימור ובתייעוד של מאות אלפי מסמכים, תעודות ופריטי ארכיון רבים שמצאו להם בית בבית לוחמי הגטאות.

עם הזמן התפתחה מסורת הנותנת ביטוי, הכרה והוקרה לעבודות שנכתבו על אודות השואה ועל מורשת יהודי פולין ויהודי הקהילות במרחבי אירופה והעולם. מסורת זו של הענקת מלגות נותנת במה ליצירות, לעבודות אקדמיות ולעבודות מחקר של תלמידים, סטודנטים ויוצרים הממשיכים להפיח חיים במפעל התייעוד למען הדורות הבאים. חשיבות רבה יש למיזמים חינוכיים מרגשים מעין אלה דווקא בתקופה שבה נפגעו מוסדות תרבות רבים.

הענקת המלגות הערב מתאפשרת הודות לקרן לחקר מורשת יהדות פולין ע"ש בלה זרחי, שהוקמה לפני כמעט שלושה עשורים, ונטלה על עצמה את השליחות להנחלת מורשתה של יהדות פולין ולהנצחת זיכרון השואה והמרד לדורות הבאים.

נזכיר את מייסדי הקרן:

מרדכי (מוטק) גולדהכט ז"ל (1925-2015) - יוזם ומנכ"ל הקרן לשעבר. יליד ורשה, ברח בעיצומה של המלחמה מהגטו, עבד בכפרים והתחבא ביערות. עם סיום המלחמה הצטרף לקיבוץ של תנועות "דרור" ו"השומר הצעיר" בוורשה. בהמשך עסק בשליחות חלוצית במחנות העקורים בגרמניה. מרדכי עלה ארצה, השתתף במלחמת העצמאות והקים משפחה. במשך קרוב לארבעים שנה מילא תפקידים במערכת החינוך ובעיריית הרצליה.

מיכאל שמייביץ ז"ל (1926-2018) - גבר הקרן לשעבר, כיהן גם כיו"ר איגוד יוצאי וילנה. מיכאל היה נער בן 13 בוויילנה כשפרצה המלחמה. הוא שרד את חיסול הגטו ואת מחנות העבודה, ברח והסתתר. לאחר המלחמה הצטרף לקיבוץ של תנועת "דרור", שהה במחנה עקורים בגרמניה ועלה לישראל. הוא שירת בצה"ל, עשה חיל בעסקים והקים משפחה. בזכותם נכתבות מאז ייסוד הקרן ועד היום עבודות חקר מרתקות, תזות חדשניות ויצירות תרבות מרגשות ומעוררות השראה.

השנה נעניק במסגרת הטקס מלגה ע"ש דורקה ויצחק שטרנברג, ממייסדי קיבוץ לוחמי הגטאות: **דורקה שטרנברג (ברם) (1924 - 2018)** - נולדה בצ'נסטוכובה, פולין. בת בכורה למשפחה מחסידי הרבי מגור ולה אח ואחות צעירים. באוקטובר 1942, במהלך אקציה, הופרדה דורקה מבני משפחתה ונשלחה לעבודות כפייה. לאחר המלחמה פגשה את יצחק "אנטק" צוקרמן והחליטה להצטרף לקיבוץ הראשון של תנועת "דרור" בוורשה. ב-1950 הצטרפה דורקה לחבריה בקיבוץ לוחמי הגטאות. היא עסקה בחינוך ובהמשך ניהלה את בית הספר של הקיבוץ.

היא נישאה ליצחק שטרנברג (ניצול שואה) ונולדו להם שתי בנות. לאחר פרישתה לגמלאות הצטרפה לצוות "המרכז הלימודי" בבית לוחמי הגטאות ועבדה בו במשך 25 שנה. בתהליך חינוכי זה, ששיאו בטקס הענקת פרסי קרן המלגות, מוכיח בית לוחמי הגטאות שהוא מרכז חינוכי מוביל באזור שבו הוא פועל, הגליל, המקרין ממנו לשאר חלקי הארץ.

אני רוצה להודות לכל מי שטרח, הגיש והשתתף ביצירת העבודות והמיזמים החינוכיים-היסטוריים שנשלחו אלינו ושיבואו לידי ביטוי באירוע זה. עבודות ומיזמים אלה יוצרים מארג מגוון של עושר תרבותי וחינוכי.

אני מבקש לעודד אתכם להמשיך ולחקור, להמשיך וליצור. זוהי בעיניי נשמת אפה של החברה הישראלית שבתוכה אנו חיים ופועלים ושל כל חברה אנושית.

יישר כוח על העבודה המאומצת ותודה רבה לאלעד ארנון ולדפנה איצקוביץ - חברי הצוות מבית לוחמי הגטאות שהובילו את התהליך כולו במסירות, במקצועיות ובאהבה גדולה, במיוחד בימים אלו!





אנו שמחים שנפלה בחלקנו הזכות לרכז השנה מקבץ של שירים וסיפורים קצרים פרי עטם של כותבים וכותבות שזיכרון השואה הוא חלק בלתי נפרד מחייהם. הקרן לחקר מורשת יהדות פולין ע"ש בלה זרחי, שהוקמה לפני כמעט שלושה עשורים ע"י מרדכי (מוטק) גולדהכט ז"ל ומיכאל שמייביץ ז"ל, נטלה על עצמה את השליחות להנחלת מורשתה של יהדות פולין ולהנצחת זיכרון השואה והמרד לדורות הבאים. אנו בבית לוחמי הגטאות שמחים לעודד מחקר ויצירה בזיקה לזיכרון השואה.

השנה בחרנו להתמקד בקטגוריית אמנות ביצירה כתובה בהשראת פועלו של המשורר ולדיסלב שלנגל, שדמותו מזכרת בתערוכת המוזיאון "ורשה היהודית - סיפור על רוח האדם".

זכינו לקבל עבודות רבות של סופרים ומשוררים, חלקם בעלי ניסיון וחלקם בתחילת דרכם. המכנה המשותף שלהם הוא מושא כתיבתם - זיכרון השואה.

העבודות שלפניכם מכילות הווייה פואטית של ביטוי אישי לצער הפרטי של כל אדם על מאורעות השואה. חלקן נכתבו מתוך זיכרון אישי של קשר משפחתי מורכב בצל השואה.

קולם של בני הדור השני והשלישי עולה כאן מתוך קטעי שירה ופרוזה המאפשרים לנו הקוראים הצצה אל עולמם של הכותבים, המבקשים לחלוק אתנו את נבכי ליבם כדי לגלות יחד כיצד מתמודדים עם מטען הזיכרון בהווייה שלנו בישראל של שנות האלפיים.

היצירות הכתובות, אשר רובן זוכות לחשיפה ראשונה ומרגשת בחוברת זו, יעניקו לכם הזדמנות נפלאה לחוש באותה הווייה פואטית, ואולי אף תמצאו את הסיפור שלכם בתוכה.

אנו שמחים שלקחנו חלק פעיל במסע אחר איסוף החומרים ומודים על הזכות לעודד יוצרים לכתובה וליצירה.

צוות קרן המלגות בבית לוחמי הגטאות
אלעד ארנון
דפנה איצקוביץ'



אנו מקדישים את החוברת לזכרו של המשורר ולדיסלב שלנגל, יהודי ורשאי שהיה חלק בלתי נפרד מחיי התרבות בעיר. שלנגל נולד בוורשה ב-1912. לפני המלחמה כתב מערכונים ופזמונים לקברט, לתיאטרון ולקולנוע ושיתף פעולה עם מלחינים שונים. חלק מיצירותיו הפכו אותו לאחד היוצרים המוכרים בעיר.

שלנגל היה מאותם יהודים שראו בפולין את מולדתם והשתלבו בתרבותה, לכן כתב את שיריו בפולנית. זהותו היהודית העסיקה אותו בעיקר מעצם היותו נרדף בגינה. הוא היטיב לתאר זאת בשיריו. שלנגל נהרג בבונקר במהלך מרד גטו ורשה במאי 1943 והוא בן 31.

בהקדמה לספרו "אשר קראתי למתים", המכיל קובץ שירים מהתקופה הקשה בגטו, כתב שלנגל: "שירים אלה אמור הייתי לקרוא לאנשים, שהאמינו שישרדו, אמור הייתי לעיין איתם בכרך זה כביומן תקופה זוועתית, שחלפה עלינו לאושרנו, זיכרונות מתחתית הגיהנום - חברים לנדודים נעלמו והשירים הפכו תוך שעה אחת לשירים, אשר קראתי למתים".

הלינה בירנבאום, משוררת ששרדה את גטו ורשה ואת מחנות ההשמדה מיידנק ואושוויץ, עלתה לארץ אחרי המלחמה והקימה משפחה. הלינה מצאה את קובץ השירים של שלנגל בארכיון "משואה" והחליטה לתרגם אותו לעברית. בהקדמה שלה לספר כתבה: "כיום, שירים אלו הינם תזכורת, כי הכל אכן קרה, וכי כל האנשים היו קיימים פעם וקיוו בכל זאת להישרד, או לפחות להותיר עקבות בנצח. הם האירו את הימים האפלים, השרו כוח ותחושה, כי לא תם הכל, אם יש הכותבים כך והמפיצים מבעד למעגלי ההסגר והגיהנום יצירות אנושיות מופלאות שכאלה".

בנה יעקב גלעד ושותפו יהודה פוליקר יצרו את אלבום השירים "אפר ואבק" בהתבסס על חוויותיהם כבני הדור השני שגדלו כאן בארץ בצל זיכרון השואה של הוריהם. אחד משיריו של שלנגל "התחנה הקטנה טרבלינקה" שולב באלבום.

קובץ זה מוקדש לזכרו של שלנגל ולזכרם של המשוררים והסופרים שקולם נדם בשואה. הסיפור על רוח האדם העולה מכתובתם הוא עבורנו השראה.

צוות קרן המלגות בבית לוחמי הגטאות
אלעד ארנון
דפנה איצקוביץ'

א.

הקלדתי בעץ המשפחה

נצן

(לא ענף)

סלומאָה מזורקביץ'

נוֹלְדָה: 1.2.1928

נרצחה: גטו ורשה 1.2.1943, מקדם בבקר--

הא! הרי זה בקר יום הולדתה!

מזל טוב, סלומאָה!

את יום ההולדת הזה לא תשכחי!

ב.

סימתי להקליד את הרשומה.

לְחַצְתִּי

save

save

save

save

save

save

אָבֵל זֶה לֹא שָׁמַר,

סלומאָה עֲדִין נִרְצָחָה

ביום הולדתה החמשה עשר.

גיא פינקלשטיין, בת 36. "בשנה שעברה עשיתי עבודת שורשים מקיפה על מנת לברר מה עלה בגורל משפחתו של סבי מזורשה, פולין. בשלב מסוים לקחתי הפסקה מהפרויקט, כי הפרטים המזעזעים שעלו ממנו כבדו עליי. אחד מהפרטים הללו הביא לכתיבת השיר, אז, תוך כדי עבודה".

אנחנו אוהבים לשכוח
אוהבים לשכוח את הדברים הטובים
אוהבים לשכוח את הדברים הרעים
וגם את אלה שבאמצע אנחנו אוהבים כשאנחנו שוכחים
הכי אנחנו אוהבים לשכוח זה את השוואה
זה קרה שם
זה היה מזמן
לא הכרנו אותם באופן אישי - חוץ מאת אנה פֶרְנֶק
יש לנו יום אחד בשנה - יום הזיכרון לשואה ולגבורה
וכמה מסעות בפולין ששם
אנחנו קצת פחות שוכחים
טופחים לעצמנו על השכם
הנה אנחנו זוכרים
אבל זה עובר
מהר
ואנחנו נזכרים
שאנחנו אוהבים לשכוח.

יובל ששון, מטפל בפסיכודרמה, במאי ומורה לתיאטרון. "היחס המניפולטיבי לזיכרון השואה בארץ מעסיק אותי הרבה, ואני מדבר על כך בכתיבה שלי לאורך השנים ובשורה של הפקות שהעליתי במסגרת מגמת התיאטרון שאני מנהל, בדרך כלל סביב כתביו של יאנוש קורצ'אק".

הפארק הלאומי
מדשאות סביב סביב,
קרחת יער מליאה עשן.

הפארק הלאומי
הלונה והפארק מתעתעים,
הצמחיה צומחת מעלה מעלה,
בינות לשבילים מסתתרת ההיסטוריה.

פארק לאומי השן ללאם אחד,
פארק לאומי ליהודים בלבד.
ריח הבשר כריח המנגל ביום חג,
בפארק הלאומי.

בפארק הלאומי
רכבת הנוסעת הלון וחרזר,
רכבת המסיעה ילדים אל הפארק.

בפארק הלאומי
עצמת השקט גוברת על עצמת היפי.

כאן הפארק הלאומי טרבלינקה
הס הס,
ישנים יהודים שנת עולמים.
השקט משתלט על הפארק.

השד הקים בתוכי מתעורר מפעם לפעם.
 כהר געש שקט, כזוב שליך פומפי,
 כהר אביטל והר בנטל שבגולן,
 כהר קרני חיטין הצופה על טבריה,
 זע ונע בחסר שקט.
 כהרי געש המעטרים ירקה,
 בתפרחת צבעונית ובימות הממקמות לפתחיהן.
 עת יעור השד הקטן שבתוכי,
 תגעש האדמה, יחזו הרי הגעש והעולם יחרב!
 בהרימו את ראשו הקטן והעלוב,
 יתבונן השד שבתוכי על העולם בזחיות דעת,
 בהתנשאות שאין שניה לה,
 בבטול הרצונות והשאיפות האחרות שבתוכי,
 כאלו אין אחר מלבדו ואין זכות קיום לזולתו.
 כלבה הרוחת בלע הר געש
 מרים ראשו, מכיבי קיבתי העלובה,
 עולה בעצמת רגשותיו השפלים על מסלול התפרצותו של ההר,
 יתבונן על העולם כמו נועד לשרת את פרצופו המתעתע.
 משהתעורר הר הגעש, לא יעצר אותו מחסום אדם.
 משהתעורר הפאשיסט הקטן שבקרבונו
 יפלט את דרכו,
 כלבה רוחת,
 יכסה כל חלקה טובה בדרכו אל הרס מחלט.
 עד מותם הסופי
 של כל חי וצומח,
 אדם וחוה.

קובי שמשי, מתגורר ברמת גן, פרסם שני ספרי שירה, ובימים אלה עובד על ספר נוסף, מחבר ספרי לימוד וכותב מאמרי דעה, חבר בעמותת קורצאק, ומנסה להפנים וליישם את משנתו החינוכית. "כמנהל, מקים ומייסד ביה"ס השש שנתי בתל מונד, מנהל החטיבה העליונה בעירוני ד' בתל אביב, כסגן מנהל בכיר בתיכון אהל שם ברמת גן וכמי שלזכותו למעלה מ-35 שנות עיסוק בחינוך ילדים, מה שחשוב מכל זה הוא - שנשארתי קובי".

אתמול הם עמדו והקריאו
מחשבה-מרד, חיים-מרד, הכל מכון למרד!
הערב היחיד שהם פשוט סמכו עלי
לא פקפקו בי או היו ציניים כלפי
בחרו, לקחו אחריות.

והיום בבית העלמין של האנשים
שהן המדריכות שלי מבלי שהן כבר שנים
במעגל-חצי מעגל עמדנו
חלקנו יעוד, גורל, ברית
גשם החל לרדת
קשת הפציעה בשמים
כששרנו
שחקי כי עוד אאמין באדם
הם היו אתנו
וזה היה סמלי ומרגש

נשבעת אני כי שלהבת המרד
לעד תבער בליבי.

טל שלמה, בת 25, מחנכת בתנועת נוער. "גדלתי על ברכיו של מרד גטו ורשה, הדנ"א שלי צועק: מרד. צביה, חווקה ואנטק הם האבות הרוחניים שלי, ואני שואפת להצית את שלהבת המרד בי, בליבי ובליבותיהם של החניכים שלי. למצוא את הדרוש שינוי, למרוד בו וליצור מציאות טובה יותר."

סבתא קצת חפפה בשואָה.
לא רכזה
לא נשלקה
לא נגזזה
לא נדחקה
לא גזזה
לא נערמה
לא נבזזה
לא נרצחה.
לפני שסגרו עליה את החומות,
היא פשוט קמה
והלכה

בקור במולדת של סבתא (הצעת הגשה)
אושויץ הולך הכי טוב,
אבל הכי טוב,
עם שני ליטר בירה
וילד בדרך

נדב נוקד, מורה לאנגלית, מחנך כיתת מצוינות בתיכון אורט יד-לבוביץ' בנתניה. "הסבים והסבתות שלי - כולם יוצאי פולין. אם אמי הייתה חניכה של מרדכי אנילביץ' ב"שומר הצעיר", ועם פרוץ המלחמה הוא הודיע לה שההכשרה שלה הסתיימה והורה לה לעלות לארץ ישראל. היא ניסתה לעשות זאת. סבתי בילתה את שנות המלחמה בנדודים ברוסיה, גילתה אדמה חרבה כשבאה לחפש את ביתה ברחוב קרוי כמלנה בוורשה לאחר המלחמה. היא עלתה לארץ ישראל באוניית מעפילים ונשלחה למעצר בקפריסין. לה מוקדש השיר הראשון מבין השניים".

המלחמה פְּרָצָה, כִּידוּעַ, בְּאֶחָד בְּסֶפְטֵמְבֵר 39',
 אֶךְ אֲלִיכֶם כְּפִי הַנִּרְאָה הַגִּיעוּ פְּעֵמִיָּה בְּאֲבִיב 41'.
 נֶאֱלָצְתֶם לְהִסְתַּתֵּר בְּמִרְתֵּף הַבַּיִת, בְּחֹדֶר סוּדִי
 (כֵּן, כְּמוֹ בְּעֵלִית הַגַּג שֶׁל אֲנִי פְּרִינְק,
 רַק שֶׁהַפְּעַם הָיָה הַמִּסְתוּר בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה).
 כְּמָה זְמַן עָלָה בִּידְכֶם לְהִסְתַּתֵּר בְּמִרְתֵּף? כִּיצַד חִשַּׁתֶּם?
 אִיךְ הַתְּנַהֲלָתֶם בְּחַיֵּי הַיּוֹם יוֹם וּמִי דָּאָג לָכֶם?
 שְׁאֵלוֹת שְׂיוֹתְרוֹ לֹא מַעֲנָה, מֵאַחַר שֶׁמְעוֹלָם לֹא סִפְרָת.
 מַעֲטָת מְאֹד לְדַבֵּר עַל מָה שֶׁהָיָה שָׁם
 וְלוֹ כִּדִּי לֹא לְצַעַר אוֹתָנּוּ.
 כֹּל מָה שֶׁסִּפְרָת הָיָה שְׂדִיר אוֹקְרָאִינִי,
 שֶׁשָּׂכַר מִכֶּם חֹדֶר לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה,
 וּבָרַב אֲדִיבוֹתְכֶם - הַתְּרַתֶּם לוֹ לְחַלֵּק עִמָּכֶם אֶת הַמִּרְתֵּף
 לְשֵׁם אַחֲסוֹן יְרֻקוֹת בְּחֹרֶף הַקֶּשֶׁה -
 כְּפִי הַנִּרְאָה הַסְּגִיר אֶתְכֶם.
 וְאֲכֵן, כְּעֵבֶר זְמַן לֹא רַב פְּרָצוּ הַגְּרַמְנִים לְמִקּוֹם הַמִּסְתוּר
 וְהוֹבְלָתֶם אַחֵר כְּבוֹד אֶל הַגִּטּוֹ, גִּטּוֹ לְבוֹב.
 עֵבֹר הוֹרִיךְ וְאַחֲרָיִךְ הָיְתָה זֹאת הַתַּחֲנָה הָאֲחֻרּוֹנָה.
 אִינִי יוֹדַעַת דְּבָר עַל חַיִּיךְ בְּגִטּוֹ, לְבַד מִן הָאֲמִירָה
 שֶׁהָיָה קֶשֶׁה. קֶשֶׁה מְאֹד.
 אֶל סְפוּר חַיִּיךְ (סְפוּר הַצְּלָתְךָ הַמְּפֹלָא, הַבְּלָתִי יֵאָמֵן)
 הַתּוֹדַעַתִּי בְּעִבּוּדַת שְׂרָשִׁים בֵּית סְפָרִית.
 עַל אֵף הַקֶּשֶׁי הַרְגָּשִׁי הַנֶּכֶר נְאוֹתַת לְשִׁתְּךָ וְלַחֲשׂוֹף
 כְּכֹל שְׂיִכְלָתְךָ, כִּדִּי שָׁגַם לִי תַּהֲיָה הַסְּטוּרִיָּה מִשְׁפָּחָתִית
 (כְּמוֹ לְשֶׁאֵר תַּלְמִידֵי הַכֶּתֶה).
 אֶת הַשִּׁיחָה בִּינִינוּ הַקְּלָטָתִי בְּרֶשֶׁמְקוֹל יֶשֶׁן.
 אֲנִי זוֹכֶרֶת אֶת קוֹלְךָ הֵרֵךְ בּוֹקַע מִשָּׁם,
 וְאֲנִי זוֹכֶרֶת דְּמַעוֹת.
 שְׁבַע שָׁנִים לְאַחַר מִכֵּן הִלַּכְתָּ לְעוֹלָמְךָ.
 קוֹלְךָ הֵרֵךְ נִשְׁאָר עִמִּי, בְּזַכְרוֹנִי, וּמִלּוֹה אוֹתִי מֵאֵז,
 כִּנֵּר הַתְּמִיד.

בימים כְּתִקוֹנָם אֵין אָדָם גּוֹזֵר רוּחַ רוּחָנִי מִמְּלֹאכֶת הַחַיִּים.
חֲרָפִיו נֶעְרָמִים לְאֶטֶם כְּתִפּוּחֵי אֲדָמָה שֶׁהִבְשִׁילוּ בִּינוֹת רִקְבוּבִיּוֹת
וְטַחֵב, אֹלָם גַּם תִּפּוּחֵי אֲדָמָה עֲשׂוּיִים לִהְיוֹת לְאֲבֵנֵי חוֹן בְּעֵינֵי הַמִּתְבּוֹנֵן.
כִּךְ לְמִשָּׁל כְּשֶׁסִּבְתָּא נִמְלֶטָה מֵהַגִּטּוֹ דֶּרֶךְ פְּרֻצָה בְּגֵדֵר כְּדִי לְהִבִּיא מִזּוֹן לְהוֹרִיָּה,
הִיא מְצָאָה כְּמָה תִּפּוּחֵי אֲדָמָה. הֵם נִדְמוּ בְּעֵינֵיהָ לְאֲבֵנֵי חוֹן, אֲךָ מִשְׁשֻׁבָּה לְגִטּוֹ
וְגִלְתָּה שֶׁהוֹרִיָּה אֵינָם עוֹד, חֲזָרוּ וְנִתְגַּלְּלוּ אֲבֵנֵי הַחוֹן לִהְיוֹת תִּפּוּחֵי אֲדָמָה.

איריס שני, ילידת תל אביב, 1975, ד"ר לספרות מטעם אוניברסיטת תל אביב. "פרסמתי בעבר שני ספרי שירה בשם 'פינה' ו'עיר', ואני מפרסמת משירי מזה כשני עשורים בבמות ספרותיות שונות".

מחמם לי מרק
לארוחת ערב
משליך ירקות לסיר
ורואה אין הם מבעבעים
מעלים ניחוח מנחם.
אני יודע
שאת המרק הזה
לא יכלו להכין בגטו
ואני לא אבשל לעצמי
אם לא אפריש מעשר זיכרון
ברגע הזה, בסופו של יום.

אלעד ארנון, רב חילוני הומניסטי, מתגורר בקיבוץ חנתון בגליל התחתון. משורר, מדריך בבית לוחמי הגטאות. "זיכרון השואה הוא חלק בלתי נפרד מהוויית חיי. אני שמח שנפלה בחלקי הזכות לחנך לאור מורשתם של מייסדי הקיבוץ והמוזיאון".

עד מתי
אָרְגִישׁ נְרַדְפֶת
אָרְגִישׁ נְדַחֶפֶת
אָרְגִישׁ נְנַזְפֶת
אָרְגִישׁ שְׁאִין מְקוּם אַחַר
שְׁאִין מְקוּם
שְׁאִין

עד מתי אֲשַׁמַּע
אֶת זַעֲקוֹתֶיךָ שֶׁל סִבְתִּי
עַת יִשְׁבֶּה אֶצֶל הַחֲלוֹן
בְּעֵרֹב יְמִיָּה
וְסִפְרָה אֶת מִתְיָה

עד מתי אֲחַשֵּׁב
מִי יִקַּח אֶת מִי
הֵיכָן נִתְחַבֵּא
כִּי צַד נִצְלִיחַ לְשֵׁרֵד אֶת הַיּוֹם
אִם סוּף הָעוֹלָם יִגִּיעַ שׁוֹב
כָּכָה
פְּתָאוּם.

עד מתי
אֲחַסִּיר פְּעִימָה
רָגַע לִפְנֵי שְׁאֲעֵלָה
לְרִכְבֶּת הוֹמָה
בְּאִירוֹפָה

עד מתי
אֲשַׁב נֹקְשָׁה עַל הַכְּסֵא הַמְּרַפֵּד
וְאָרְאָה
מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת
צְמוּדוֹת זוּ לְזוּ
פִּיּוֹת קִטְנִים מְבַקְשִׁים אֲוִיר
שׁוֹאֲלִים
טְאָטָא
אָנָּה אָנוּ נוֹסְעִים

עד מתי אֲחַשֵּׁשׁ
לְמִצָּא עֲצָמֵי לְבַד
בְּעִירָה
שְׁכּוּחַת אֵל
שְׁכּוּחַת לֵב
מִתְעַטֶּפֶת
בְּזִכְרוֹנוֹת לֹא לִי

עד מתי
אֲבִיט בִּיעֲרוֹת הַמְרַשִּׁימִים
וְאֲדַמִּין
קוֹפֵי אָדָם
מְבִיטִים מִבֵּין הָעֵנָפִים
תּוֹהָה
כִּי צַד שְׁרָדוּ אֶת יְמֵי הַחוֹרֶף
הַקְּפוּאִים

שלומית רוזנבלום, מטפלת באמנות, אימא, נכדה לסבא שמעון וסבתא מרתה, ניצולי שואה.

"השיר נכתב בעקבות נסיעה לחו"ל שבה, בהיותי שומרת כשרות, הרגשתי את הנבדלות ואת הזרות. כשעלינו לרכבת לראשונה לא יכולתי שלא לחשוב על הרכבות ההן ועל היעד הנוראי שאליו נסעו ועל הנופים ההם שבתוכם הסתתרו רבים. כמו כן הידיעה שמשהו כל כך אכזרי ובלתי נתפס אירע בעולמנו על ידי בני אדם, לסבא וסבתא שלי, למשפחות שלמות, לא מאפשרת להרפות לחלוטין, ולמרות השנים שחלפו, משאירה על המשמר ומזכירה שהכול בר חולף".

נחותים עשונו מכל עם ולשון
קרבונו אל פי שפת תהום ובזיון
מתנו; שדמם הפקר בדם,
הורישונו צואתם בל תשכח לעד:

"נקמו אחים, דם עמכם הנדכא
קבצו שארית עם שפוף ומכה
מחו חרפת רשעים ותאמרו בגאון:
"התעורר יעקב לזעקות קול ההמון".

נעימת הנקם תנעם ותעל על כל הנגינות
קמיה וצריה תרדף באש, במלל ובחרבות.
מסתור זדים תבקש להעלות בלהבות
היש נעלה ונשגב מקים צואת אבות?

מתגעגע
לַיָּמִים שֶׁעָנְדָּתְ לִי טְלָאֵי צָהָב
לַיָּמִים שֶׁהִסְתַּרְתְּ אוֹתִי בְּמַחְסֵן הַגָּדוֹל
לַיָּמִים שֶׁדָּפְקֵנוּ יַחַד אֶת הָרֹאשׁ בְּקִיר
וְצָרְחָתְ: דֵּי!
וְאַנִּי הַמְשַׁכְתִּי...

מתגעגע
לַיָּמִים שֶׁקִּלְפֵנוּ מִסְפָּרִים מְהֵעוֹר
לַיָּמִים שֶׁהֶאֱזַנּוּ לְקוֹלוֹת שְׁמַתּוֹ
וְצָרְחָתְ: בְּרַח!
וְאַנִּי נִשְׁאֲרֵתִי...

מתגעגע אליך סבא.

ניקולא אורבך, תל אביבי, בן 35. ד"ר לדמוגרפיה ולספרות כללית. מלמד במכללה האקדמית בצפת ועמית מחקר במוסד הרצל לחקר הציונות. מחקריו עוסקים בספרות העברית למן ראשית הציונות, בפילוסופיה של הספרות ובדמוגרפיה ותפרוסת של זרמים ביהדות. למן גיל 13 כתב עשרות שירים על אודות השואה, שהייתה כצל כבד שליווה אותו במהלך ילדותו ונעוריו, ובה התעסק באופן כפייתי בניסיון להכיל ולעכל את הזוועות המשפחתיות והקולקטיביות.

ביום לפני שנסעתי לשוֹאָה | דְּמִינִי בְּפִילְטֵר שְׁחֹר לָבָן | סְמֵטָאוֹת צְרוּת־צְפוּפוֹת | הַדֵּי יִבְבוּת
בְּמַחְזָרוֹת | שֶׁל תִּקְלִיט שְׁבוֹר | רִיחַ שֶׁל מוֹת.
(פְּלֶשֶׁבֶק: תְּמוֹנַת יֶלֶד חֲבוּשׁ כּוֹבֵעַ מְרִים יְדִים)

לפְנוֹת בְּקֶר הַתְּעוֹרְרָתִי | לְקוֹל פְּקוּדוֹת צְעִירִים מֵהֵבֵר הַסְּמוּךְ | בְּשִׁפָּה מְאִימָת
נִשְׁמָעִים חֲסְרֵי דְאָגוֹת.
(פְּלֶשֶׁבֶק: אֲשֶׁה אֹחֶזֶת תִּינוּק בְּגִבָּה אֶל חִזְל יוֹרָה בָּה)

בְּתִיק נֶאֱרָזוּ מְעִיל וְנִבְיֵשׁ סִכֵּר | בְּתוֹכִי עֵץ שְׁרָשִׁים גְּדוּעַ | שְׁמוֹת בְּנֵי מִשְׁפָּחָה שְׁלֵא הִכְרָתִי | וּמִבֵּט
אִמִּי וּבְנֵי | בְּשׁוֹמֵר הַמֶּסֶךְ.
הַמְּפָה טוֹעֵנַת שֶׁהִגְעִיתִי | וְאֵנִי מֵאֲבֵד אֲחִיזָה | אִיפֹה הַשׁוֹאָה? | שְׁאֵלֹתַי עוֹבְרֵ אֶרֶח עִם שִׁפָּה
מְאִימָת | לְמוֹרֵת רוּחִי הָיָה מְאִיר פְּנִים | וּבְפָנָיו רְאִיתִי אֶת דוֹד מְנַדֵּל: | "שְׁנֵי רְחוּבוֹת מִכָּאן זֶה כִּכֵּר
הַשְּׁלוּחִים".

הִגְעִיתִי | בֵּין בְּתִים צְעִירִים | לְמִשְׁפָּחוֹת צְעִירוֹת | מְאִפְיָה פְּלִטָה רִיחַ חַיִּים | אֲדוֹת צְחוּק יְלָדִים
בְּגִנָּה | גַּם הֵם נִשְׁמָעוּ חֲסְרֵי דְאָגוֹת | אֵין זְכָר לְמִשְׁפָּחָתִי.
לְרַגַע נִתְקַפְּתִי הַקְּלָה | זֶה לֹא בְּאֵמַת קֶרָה | אִמָּא וְדָאִי טְעַתָּה.
(פְּלֶשֶׁבֶק: עִגְלָת עֵץ עֲמוּסַת עֲרַמַת גּוֹפוֹת עֲרוּמוֹת)

דְּבִקַת אֲנָשִׁים מִתְּקַרְבַּת | אִישׁ עִם מִיקְרוֹפוֹן מִסְבִּיר | בְּשִׁפָּה חֲמָה וּמְכָרָת: | "מִכָּאן נִשְׁלַחוּ תוֹךְ
שִׁבְעָה שְׁבוּעוֹת | 300,000 יְהוּדִים לְמוֹתָם | חֶלֶק מֵהַיְלָדִים נִזְרְקוּ מֵהֶרְכָּבַת | עַל יְדֵי הוֹרִיָּה
שִׁיאֲסָפוּ בִיעַר עַל יְדֵי פְּרִטִיזְנִים".
(פְּלֶשֶׁבֶק: תְּמוֹנַת הַיֶּלֶד שְׁלִי בְּשׁוֹמֵר הַמֶּסֶךְ).
"שְׁקֵרוֹ!" | אֲנִי צוֹעֵק עֲלָיו | "שְׁקֵרוֹ! אֵין כָּאן כָּלוּם! | זֶה פֶּאֶרְק מִשְׁחָקִים | וּמִמּוֹל יֵשׁ בֵּית סֶפֶר | עִם
יְלָדִים חֲסְרֵי דְאָגוֹת
וְאֵין כָּאן רְכּוּבוֹת
אֵין כָּאן כָּלוּם
אֵין כָּאן
אֵין".

בְּחֶצֶר פְּנִימִית בְּסִמְטָה אַחֲרִית / תִּתְגַּלֶּה לְךָ וְרֶשֶׁה הָאֲמִתִּית / הִיא תִּהְיֶה כְּעֵץ זֵית זָקֵן / וְכִשְׁתִּקְרַב / תִּרְיַח אֶת אָדִי בְּדִידוֹתוֹ הַחֲרִיפִים / הוּא יִנְפֹּף בְּמַחֲוֹת שְׁלוֹם וְיִסְמֵן לְךָ לְהִתְיַשֵּׁב עַל סִפְסָל לִידוֹ / אֲמָנָם תִּהְיֶה, אֲךָ תִּכְנַע לְסִקְרָנוֹת וְתִתְיַשֵּׁב / הַזָּקֵן יִדְבֵר בְּפֹלְגִית מֵהִירָה / יִתְעַלֵּם מֵאֲלֻמוֹתָךְ הַכְּפוּיָה / תִּחְיֶיךָ / תִּקְוָה כִּי כִּוְנֹתֶיךָ טוֹבוֹת / וְלֹאֲחֵר הַחֲדֵי־שִׁיחַ יוֹרֶה לְךָ לְבוֹא אַחֲרָיו / תִּבְחַר לְתֵת אֲמוּן / בְּפִנֵּת הַחֶצֶר חֻקָּה הַמְּשַׁלָּה זְכָרוֹנוֹת / יִצְבִּיעַ הַפּוֹלְגִי וְיִדְבֵר / מִבֵּין מִילוֹתֶיךָ תִּזְהֶה רַק אַחַת: / "מֵאֵמָּה" / וּבִתְמוּנָה עַל הַקִּיר אֵי־שָׁה / שֶׁהִיְתָה צְעִירָה / בְּאִישׁוֹנֶיךָ תִּבִּין אֶת הַסֵּפֶר / קוֹלוֹ יִתְרַגֵּשׁ / תִּנְשֵׁם מֵהֶבֶל פִּי וּוֹדְקָה שֶׁל בְּדִידוֹת / בְּאֲצָבְעוֹתֶיךָ הַפּוֹחֲחוֹת / יִמְנֶה שְׁמוֹת זָרִים / תִּרְצָה לֹמַר לוֹ: / כֵּן, גַּם אֵמָּה שְׁלִי מִכָּאֵן / וְלִסְפֵר בְּאֲצָבְעוֹת הַיָּדַיִם / וְהִרְגַּלְתִּים / אֶת מִי שֶׁכָּבַר לֹא / כִּנְרָאָה גַּם הוּא יִבִּין מִשָּׁהוּ מַעֲיִנֶיךָ / כִּי לִפְתָע יִפְסִיק לְדַבֵּר / יִחְזַר לְסִפְסָל / וְיִסְמֵן לְךָ לְשִׁבְתָּ לִידוֹ.

גיא עינת, בן 43, מתגורר ביפו. אב לילד בן 6. "אמי ילידת הארץ אך הוריה ילידי ורשה ורוב בני משפחתם נספו בשואה. במקצועי אני קרימינולוג קליני המומחה בטיפול בפגיעות מיניות. עד כה פרסמתי ספר שירה אחד בשם 'רק לא קו רציף: פואטיקה של טראומה'. הספר עוסק בטיפול בטראומה באמצעות שירים המבטאים זוויות שונות של הנושא. בימים אלו עומדים להתפרסם שני ספרי שירה נוספים שלי".

1.

המספר על היד,
הצרחות בלילות,
המשפחה הקטנה עד כאב,
שארת שושלת מרבת ילדים
שהיתה ואינה.
החרדה המקצנת שירש אבי
(האב טיפוס של פגועי הדור השני).
ההמנעות המצהרת והגאה
של תוצרת גרמניה ממרחב חייו,
המקרה שתמיד עולה על גדותיו
ו"שלא תעזי להגיד שאין אכל בבית הזה!"

סרובו של סבי לקבל את כספי השלומים מגרמניה,
סרובו של אבי לדרך על אדמת פולין,
השם קסטנר שעורר אצלם תמיד זעם כבוש.
נצול יהודי מהונגריה
בדיוק כמוהם -
אך לא בדיוק...

ומעל הכל:
השתיקה הרועמת.
האסור הגורף להזכיר בנוכחותם את השנים ההן,
לשאל על אשר עברו שם,
לפני שהגיעו לכאן
שבורים, המומים,
בוודים, רדופי סיוטים
ובעקר:
שותקים את עברם.

2.

הייתי בת 10 כשהתחלתי לקרא ספרות שואה
בת 14 כשלקפריים הצטרפו הסרטים,
בת 22 כשהתחלתי ללמד אותה באוניברסיטה
בת 25 כשחקרתי אותה לעמק יום יום,
שעות על גבי שעות
רכונה על מכונת המיקרופילמים,
דולה כל פרט אפשרי מעתונים ישנים.
בת 26 כשנסעתי פעם בשבוע לארכיון הציוני
להוציא מסמכים על המו"מ לפצויים מאוסטרליה
בת 33 כשעזבתי את כל המכר והאהוב
כדי לטוס עד קצה העולם רק כי
"פוסט דוקטורט בוינה לא בא בחשבון".

בת 40

וכף רגלי טרם דרכה בגרמניה.
סבא, אתה יכול להמשיך לנוח על משכבך בשלום.

הילה בראון רינות, בת 41, דור שלישי לניצולי שואה מהונגריה.
"לפני כחצי שנה הוצאתי לאור את ספר השירה 'האין עודו נוכח'
(הוצאה עצמית, בשיתוף הוצאת אינדיבוק). השיר מתוך הספר עוסק
בחוויה האישית שלי כדור שלישי".

לאבא יעקב-לייב ז"ל

זֹכֵר אֵיךְ אֲגֵרוּפִי הַקֶּטְנִים הַפְתִּיעוּ בְּיָדְךָ הַקְשִׁיחָה?
צָחֻקְתָּ כְּשֶׁאֲמַרְתִּי כִּי אֵינְךָ חָסִין
דְּגִדּוּגִים. לֹא יָדַעְתִּי כִּמָּה מָלֵט עִבֵּר תּוֹכֵךְ
כִּמָּה שׁוֹטִים תִּבְעוּ עוֹר וּבָשָׂר בְּצִלְקוֹת
אֲשֶׁר הִשְׁתַּרְכּוּ עַל פְּנֵי גּוֹפֶךָ כְּנֹחָשִׁים אֲדָמִים.
תִּפְתָּ צֹלְחָת. טָרָם הִשְׁכַּלְתָּ לְאָהָב.
עוֹר שְׂאִינוֹ חֲדִיר. שְׁלֹחֹת לֵב
מִסְרָבוֹת מִנְעוּ.
כָּל כֶּךָ רְצִיתִי בְּךָ שֶׁהִפְכָתִי
עֲצָמֵי שׁוֹב וְשׁוֹב וְשׁוֹב
לְאוּלֵי אֶפְשָׁרִי. מִפֶּסֶפֶסֶת תְּדִיר.
עֲרָבִים שִׁישְׁבֵנוּ יַחַד בְּסִלּוֹן
וּלְפִתַּע מִשָּׁהוּ גַם מִתְּנַקְהָה,
וְעֵלִי לְשָׁנוֹת עוֹרֵי כֶּדִי לְשֹׂרֵד אוֹתָךְ.
קָמָה מֵהַסֶּפֶה, פּוֹשְׁטֵת בְּחֲדָרִי
אֶת חֲלִיפַת הָאִשָּׁה הַזֹּאת
שְׂאִינָה הוֹלְמַת מִדוֹתֵי. רְצָה
בְּעוֹרוֹן הַזֶּפֶת הַלּוֹבֶשֶׁת בְּמִנוֹסְתָהּ
פְּרוּהָ שֶׁל כּוֹכְבִים לְהִיּוֹת אֶחָת
עִם הַיָּרֵחַ, כְּדַרְכֵם שֶׁל זְאֲבִים.

לאמי - מרים מניה מעטל, מנוחתה עדין

פְּרוּרִים שֶׁל תִּקְוָה לִקְטָת
 לְהֶאֱכִיל בָּהֶם אֶת יוֹנֵי הַחֶצֶר.
 מִקְצֹוֹת שְׁעָרוֹ שֶׁל יֵאוֹשׁ נִסְרָגוּ
 מְעִילֵי הַצֶּמֶר. עֵטְפוּ
 מִכָּל רֵעַ בְּעוֹד חֶרֶף קָר.
 שְׂרַדְנוּ.
 כִּי אֵיךְ אֶפְשֶׁר לִחְיֹת בְּאֶמֶת
 כְּשֶׁעֲבָרִים מְכַנְפִים זְבֵי מוֹת
 מְרַחֲפִים לְלֹא הֶרֶף, חוֹדְרִים
 וּבֹקְעִים חֲלִיפּוֹת בֵּין קִירוֹת הַחֲדָרִים.

אֶהְבֵּתִי סְפוּרִים שְׁנִטְפוּ מִשְׁפָּתֶיךָ
 כְּמוֹ כְּפִיּוֹת שֶׁל דְּבֶשׁ.
 כֶּךָ נִרְפָּאנוּ
 מֵאִימַת הַהֶצְטָנְנוֹת.
 מִצְנָה אֵימָה.
 מֵאִימָה.
 בְּהוֹנוֹתֵינוּ נִמְסוֹת אֶל חֲלָל שְׁקֵט.
 גַּם לְאַחַר מוֹתְךָ יְדֵי בְּיָדְךָ.

חגית מנרובסקי. השירים מתוך ספרה החדש "עם שחר היווצרות העור" בהוצאת צבעונים. חגית היא בעלת הבלוג "לב כותב". כך מתארת חגית את תהליך הכתיבה: "בחרתי לקרוא לאתר 'לב כותב' מתוך אמונה וידיעה כי הכתיבה לכשעצמה מרפאת ומשחררת, בעיקר כשהיא מגיעה מתוך חיבור כן ואמיתי ללבנו, מרכז הווייתנו, המקור. מאז ילדותי המוקדמת ודרך נעוריי, שימשה עבורי הכתיבה מקום מפלט. לימים, החלו יצירותיי להבשיל, והתפרסמו בכתבי עת שונים".

"אתה הנצחון שלי," אמר ארנסט לבנו, ירון.
 ירון לא הגיב. לאחר מספר שניות הוא שרבב את שפתיו ופלט כמה בועות רוק.
 הוא היה בן עשר דקות.
 "אתה הנצחון שלי," אמר ארנסט שוב, והחל בוכה חרישית.

ירון נולד בשנת 1953 להוריו, ארנסט ורבקה. ארנסט היה ניצול שואה. הוריו ואחותו הקטנה ניספו והוא ניצל בדרך-לא-דרך. הוא הגיע בשנת 1946 לארץ ישראל. ארנסט התגייס לצה"ל ונלחם במלחמת השחרור. בצבא הכיר את אשתו, רבקה, שהייתה ילידת הארץ. "חלק מהצברים לא ממש העריכו את ניצולי השואה," סיפרה רבקה לבנה, "ראו בהם גלותיים ומסכנים. חשבו שהם היו צריכים להילחם. מהסיפורים של אבא הבנתי שהם בקושי שרדו. היו כאלה שהיה להם כוח רק לזרוק את עצמם על הגדרות החשמליות כדי לגמור עם זה." לאחר שחרורו הם התחתנו, ארנסט למד ראיית חשבון ורבקה עבדה במשרות פקידותיות. הם רצו הרבה ילדים אבל אחרי שנולד בנם עברה רבקה שתי הפלות והרופא הודיע בצורה חד משמעית שאסור לה להיכנס שוב להריון. הם קיבלו את הדין.

אביו דיבר על השואה בפירוט, לא כיחד, וסיפר גם את הפרטים מהפכי הקרביים. על הגטו, על האקציות, השנה שבילה בטרבלינקה. השואה תמיד הייתה בבית, אם בחרם על המוצרים הגרמניים, או באוכל שאסור היה לזרוק. הרנטה הגרמנית סייעה להם לחיות ברמת חיים סבירה. ירון גדל להיות נער חזק ובעל בטחון עצמי ואביו היה גאה בו. "אתה תהיה לוחם," חזר ואמר לו, "יש לנו צבא יהודי ואתה תהיה חייל מצטיין." בכל מקרה שבו נהרגו או נרצחו יהודים האב ציפה לתגמול כלשהו. "נקמה יהודית" קרא לזה.

השואה לא הסתפקה בשעות היום ובשיחות בין בני הבית. בצורה ערמומית הזדחלה גם ללילות. "אבא חולם על זה כל לילה," סיפרה לו אמו, "הוא צועק ומתפתל ומזיע ואני מעירה אותו ומחבקת אותו. שלושים שנה עברו וזה חוזר אליו כל לילה. איך הוא נשאר שפוי אני לא מבינה."

"קראו לו הלמוט קיכלר," סיפר לו אביו, "הוא היה השומר הכי אכזרי במחנה. היה מצליף באסירים סתם כך, לפעמים שולף את אקדחו ויורה." ירון שאל "ומה היה הסוף שלו?" אביו שתק לרגע ואמר "שפטו אותו בנירנברג, הוא קיבל שנתיים בכלא וקיצרו לו לשנה." האב היה נסער. "אני רוצה פעם אחת לפגוש אותו ושיסתכל לי בעיניים. חשבתי אפילו לצרף אותך לפגישה ולומר לו 'לא הצלחתם. אנחנו ניצחנו'." הוא הסתכל על בנו ואמר לו "אתה הנצחון שלי."

ירון, דור שני, פיתח תסביך שואה, אם לא אובססיה. השואה וזכרונותיו של אביו הטילו צל כבד על ילדותו. השואה נתנה לו פרופרציות לחיים. כשהיה לו קשה היה חושב על השואה, על הניצולים ועל הניצלים. תמיד היה משווה את מצבו למישהו שיותר קשה לו. הוא נהג להזכיר את השואה לא מעט וגילה שהיא מספקת כל כך הרבה טיעונים מנצחים לויכוח - וכמעט כל ויכוח. לטעמו זה גם היה נייר הלקמוס לשפיטה מהירה ונחרצת של כל מדינה שהיא. הוא חילק את המדינות השונות

← המשך

בצורה דיכטומית - הטובים, שנלחמו בנאצים, וכל השאר - אם שיתפו פעולה עם הנאצים ואם היו נייטרליים. כי נייטרליות משמעותה שיתוף פעולה עם הרוע.

ירון עבד במלון בחופש הגדול בין י"א ו-י"ב והציבו אותו בחדר האוכל. באחד הבקרים ראה תייר גרמני שהתייצב לארוחת הבוקר שאמורה הייתה להיות מוגשת בשעה 6:45. בשעה 6:46 עדיין לא איפשרו להיכנס. הגרמני איבד את סבלנותו ושאל בקול -

"Where is my breakfast?"

ירון ענה לו בשאלה משלו -

"Where is my grandfather?"

ירון התגייס לסיירת מטכ"ל, שבזמנו הייתה אפופה מעטה סודיות. "היחידה" קראו לה וידעו עליה רק מתי מעט. הוא עבר את הגיבוש והמסלול והתחיל להשתתף בפעילות מבצעית. במבצע "אביב נעורים" באפריל 1973 הוא היה בכוח של מוקי בצר. בזמן הפעולה הוא פרץ לחדרו של אבו יוסוף וירה בו. אבו יוסוף נפל על הריצפה, ירון התקרב אליו ואמר לו בערבית "אל אינתיקאם אל יאהודי" - "נקמה יהודית". אבו יוסוף עוד ניסה לזוז וירון ירה בו עוד שני כדורים עד שנדם.

אביו נפטר כשירון עוד היה חייל. מיתת נשיקה, הלך לישון ולא קם. "בטח היה לו חלום כל כך נורא שהרג אותו." טענה אמו.

לאחר השחרור עבד ירון כמאבטח במטוסי אל-על. עבודתו הביאה אותו לכל פינות העולם. היה לו גם זמן חופשי והוא חקר את קורותיו של הלמוט קיכלר. ירון בילה שעות רבות ביד ושם. לעתים נסחף בקריאה של עדויות הניצולים עד ששכח את מטרתו המקורית. פעם אחת ניגש אליו בעדינות אחד הספרנים בשעת סגירת הספרייה ומצא אותו בוכה חרש. ירון לא מצא פרטים על קיכלר והרחיב את חיפושיו גם לספריית וינר באוניברסיטת תל אביב. לאחר מספר ביקורים מצא סוף סוף את קיכלר וגם את כתובת מגוריו בדיסלדורף.

בטיסתו הבאה כמאבטח לפרנקפורט לקח מספר ימי חופש, נסע לדיסלדורף, שכר חדר במלון קטן. המלון סיפק לו את המיטה לישון בה ותו לא. ירון אכל את ארוחותיו בבתי הקפה בסביבה. המלון היה במרחק הליכה מביתו של קיכלר. הנאצי הזקן גר בשכונה שקטה ויפה. ביתו היה קרוב לקצה השכונה, שמעבר לה השתרע יער עצי אלון. ירון החל לעקוב אחרי קיכלר וללמוד על הרגליו. קיכלר גר עם אשתו והיה להם כלב מסוג רועה גרמני. בבוקר היה קיכלר יוצא לקניות במינימרקט. בסביבות הצהריים, לרוב היה נפגש עם אנשים בבית קפה או מסעדה. לפעמים אשתו התלוותה אליו למפגשים אלה. אחר הצהריים תמיד היה לוקח את כלבו לטיול ביער ותמיד היה יוצא באותה שעה. ירון הניח שגם הכלב הורגל לכך. לאחר מספר ימים החליט ירון שלמד מספיק והחליט לפעול.

?Jews

שאלה המלצרית.

?What שאל ירון וכמעט שקפץ מכיסאו.

?Juice שאלה שוב המלצרית.

We have orange juice and grapefruit juice

אמרה וחייכה.

← המשך

עיניים כחולות, שיער בלונדיני. לא יפה במיוחד אבל בהחלט עונה על הקריטריונים האריים. בית הקפה היה כמעט ריק. דיסלדורף הייתה עדיין מנומנמת בשעת בוקר ז. עיתותיו היו בידיו, הוא ידע בדיוק מה התכניות שלו לאותו יום והרגיש מתוח.

הוא ביקר פעמים רבות בגרמניה, וגילה שהתסביכים היהודיים שלו, שהיו רדומים בארץ, עלו ופרחו ברגע שגלגלי המטוס נגעו במסלול של שדה התעופה. זה היה חד וברור, החל מהפעם הראשונה - אז הייתה זו פרנקפורט. עוד לפני היציאה מהמטוס, כשהציץ החוצה מהחלון, ראה חיילים גרמנים נושאי רובים, קומנדקרים ומה לא, וכמעט שציפה שיצרחו "יודן ראוס!". הוא חשב לעצמו שבטח סביהם של אותם חיילים חמורי סבר נראו כך, אולי במדים אחרים, כשהובילו את בני משפחתו למוות. בדיעבד התברר שהייתה כוונות בגלל התרעות ושזה לא המצב הרגיל, אבל את הרושם הראשוני אי אפשר היה למחות.

והוא התפעל מיופייה של גרמניה. כמה ירוק, יערות ונהרות ומפלים. איך הכל מתוקתק ומדויק וכן, כל רכבת יוצאת בזמן.

הוא למד גרמנית, בבחינת "דע את האויב". רצה לדעת אם מדברים עליו. ותמיד זכר שבשפה זו גם בנו את הרייכסטאג והקימו את האס-אס ונתנו פקודות להשמדת היהודים שאינם פה עוד. אחרים טענו שאי אפשר לבוא בטענות לשפה. גם הרצל דיבר גרמנית וגם בטהובן, גתה וברכט.

ירון ידע באיזו שעה הזקן מוציא את כלבו לטיול. הוא חיכה בקרבת היער שהזקן יגיע. לאחר כחצי שעה ראה את הזקן צועד עם כלבו, נעול מגפיים ולבוש ז'קט. הוא חיכה כחצי דקה, הסתכל לצדדים ונכנס ליער אחרי הזקן וכלבו. לאחר מספר דקות החיש צעדיו והשיג את הזקן. "האלו" אמר לו בקול ידידותי. הזקן הסתובב אליו ונעץ בו מבט חשדני. "אתה לא מכיר אותי. אני יהודי וישראלי. אבא שלי זכר אותך מטרבלינקה." הזקן נראה זעוף ושאל אותו מה הוא רוצה. ירון אמר "שתסתכל לי בעיניים. אנחנו ניצחנו." לא נראה שהזקן התרשם. "Verfluchter Jude" "ורפלוכטר יודה" מילמל, "יהודי מלוכלך". הוא הסתובב והמשיך ללכת. ירון היה מבולבל, כועס, והרגיש איך הזעם גואה בו. זעם רצחני. פניו האדמו והוא התנשף. הוא השיג את הזקן, בא מאחוריו ובתנועה מהירה הפיל אותו על האדמה. הזקן הפתיע אותו כאשר ניסה להיאבק. הוא הסתובב, נופף בזרועותיו ובעט בעיטות מכאיבות עם עקבי מגפיו בשוקיו. ירון לא ויתר. הוא סובב את הזקן כך שפניו מופנות לאדמה ולחץ על גבו עם ברכיו. הוא הסתכל מסביב ווידא שאין איש בסביבה. לא רחוק ממנו ראה גלל של צואת כלב ומשך את הזקן לשם. הוא תפס בשערותיו של הזקן ותחב את פניו לתוך הצואה. משך אחורה ותחב שוב. "Jüdische Rache", לחש ירון באוזני הזקן. "נקמה יהודית." הזקן התנשף בכבדות. ירון הרים את ראשו בשערותיו ודחף אותו שוב לתוך הצואה. "Jüdische Rache", חזר ירון. הוא התרומם ובהחלטה של רגע בעט בעיטה אחת חזקה בצלעותיו. הזקן נאנק מכאב. ירון השאיר את הזקן שוכב על האדמה. בבחינה של בגדיו ראה את סימני המאבק. בוץ וקרעי צמחים היו על מכנסיו. הוא ניקה אותם כמיטב יכולתו. הוא לא ראה את הדם על פניו, מהשריטות של הגרמני. לאחר שטיפל בהופעתו ישב קצת על ספסל וניסה להירגע. הוא עצם את עיניו ונשם נשימות ארוכות ואיטיות. לאחר מספר דקות קם ויצא מן היער.

אפשר לתכנן הרבה דברים אבל לא את העיתות של נסיעת מכונת המשטרה, ולא את המבטים של השוטרים כשראו אותו. הם עצרו מייד וקראו לו. בחיך מר לא נעלמה מעיניו האירוניה שהוא ניצב

מול גרמנים במדים עם נשק שלוף, כמו אביו בשעתו. הוא ידע שאין לו לאן לברוח ונלקח על ידם לתחנת המשטרה. הוא הואשם בתקיפה ושהה במעצר עד המשפט. אמו גייסה עבורו שני סנגורים גרמניים "הכי טובים שאפשר למצוא". אמרה לו. וכך חלק מהרנטה מגרמניה מצאה את דרכה חזרה לארץ מוצאה. כשאמו ביקרה אותו במעצר לפני המשפט קלט פתאום כמה הזקינה בשנים האחרונות. "למה היית צריך את זה?" שאלה אותו. "בשם אבא. אמרתי לנאצי שאנחנו ניצחנו. אבא תמיד אמר שאני הניצחון שלו." ענה לה. "אבל לדחוף פנים של זקן לחרא? ככה גידלתי אותך?" הקשתה. "הוא קרא לי יהודי מלוכלך. אחרי זה המוח לא עבד. אני מצטער, אמא." ענה לה. "אבל זה לא הפעם הראשונה, אמרה אמו, "היה גם האגרוף." ירון נבון. "את חייבת להזכיר את זה עכשיו?" שאל אותה, "זה היה לפני שנים."

בשבת אחת, והוא חייל, ביקר ירון חבר מהשכונה. בדרך הביתה ראה כמה נערים נשענים על גדר אבן. הם הסתכלו על נערה שעברה על פניהם. "מה הייתי עושה לה אם זה היה חוקי." אמר אחד מהם. "עזוב, אחת כזאת בחיים לא הייתה רוצה אותך." ענה לו הנער שליידו. הנער השלישי השמיע צחקוק קצר. "אז בלי לרצות. רק פעם אחת ולמות." ענה הנער הראשון. ירון, ששמע את השיחה שלא מרצונו, ניגש לנער בצעדים מהירים וריסק את אפו באגרוף החלטי. הנער כשל לאחור, נתמך על ידי חבריו.

"משוגע! תקראו למשטרה!" צעק אחד מהם. "אתה לא תדבר ככה וגם לא תחשוב ככה!" נהם ירון כלפי הנער שכיסה בידו את אפו המדמם. התחילה התקהלות של אנשים סביבם, ובסופו של דבר הגיעה ניידת משטרה. הנערים סיפרו בהתרגשות את מה שקרה, מנקודת מבטם. השוטרים הורו לירון להיכנס לניידת ולקחו אותו לתחנת המשטרה. שם רשמו את פרטיו ולקחו אותו לחדר חקירות. החדר נראה מוזנח, הוא זיהה אפילו צבע מתקלף פה ושם. שני שוטרים ישבו מולו, אחד שחרחר והשני ג'ינג'. הם נראו עצבניים, כועסים שצריך להתעסק בזוטות כמו אגרוף באף. אחד מהם לחש משהו באוזנו של השני, שהישיר מבטו אל ירון. "אתה יודע להסביר למה שברת לילד שהוא חצי ממך בגודל את האף?" שאל אותו.

ירון שתק, לפעמים צריך לארגן את המחשבות, ובמיוחד כשהשיחה מוקלטת. לבסוף דיבר. "אני מכיר מישהי שנאנסה. הילד המטונף הזה דיבר על כך שהוא לא היה מתנגד לאנוס מישהי." "אוקיי, אבל יש חוק. תאר לך שכל אחד היה מעיף אגרוף למישהו על משפט שלא מצא חן בעיניו?" אחד השוטרים ניהל רישום כלשהו. "אנסו את בת דודתי," ענה ירון, "התחרפנתי כששמעתי את הזבל הקטן מדבר ככה. אני נגד מעשי אנוס ואני חושב שכל אזרח הגון אמור להרגיש כמוני." השוטרים שתקו לרגע ולבסוף השחרחר אמר "אנחנו נשחרר אותך באזהרה. אם עוד פעם תהיה נגדך תלונה כזו ניאלץ לפתוח לך תיק. אתה מבין?" "כן." אמר ירון. השוטר הג'ינג'י אמר "אני מאד מצטער שאנסו את בת דודתך. אני מבין אותך אבל שום דבר לא יכול להצדיק אלימות. גם זה מה שאזרח הגון אמור לחשוב." ירון נאלץ להודות שהשוטר הזה אמר דברי טעם.

"זה היה לפני שנים." אמר ירון. "וחוץ מזה, תאמיני לי שיש הרבה גברים שהיו עושים אותו דבר." "גם אם זה נכון, אני לא אוהבת את הצד הזה שלך," אמרה אמו, "מאיפה הגיעה האלימות הזו?" "מטרבלינקה, אמא, מטרבלינקה." ענה לה. "אבא סבל מספיק. אני לא רציתי שגם אתה תסבול." אמרה אמו, "לפעמים אני חושבת שיותר טוב לשתוק. לא לספר על מה שהיה שם." כשסיימה לדבר

המשך

שניהם שתקו. הוא הניח את ידו על משטח הזכוכית שהפריד ביניהם. היא הניחה את ידה שלה מול ידו, קרובות אך לא נוגעות.

המשפט נערך לאחר מספר שבועות. לפני פתיחת נאום ההגנה הוא ביקש לומר מספר מילים בעברית. שאר הנוכחים הרכיבו את האוזניות כדי לשמוע את התרגום הסימולטני. "במקום זה, בו אני עומד לפניכם, ללמד סנגוריה על עצמי - אין אני עומד יחידי; עמדי ניצבים כאן בשעה זו שישה מיליון סנגורים - "

נעם אבנרי, יליד 1961, בוגר מדעי המחשב בטכניון, עובד כמנתח מערכות, גר ברמת גן, גרוש ואב לשני ילדים. "הכתיבה היא תחביב שאני מקדיש לו יותר ויותר זמן בשנים האחרונות. תמיד התעניינתי בהיסטוריה בכלל ובנושא השואה בפרט. סבי וסבתי עלו מפולין ב-1934 אבל חלק מהמשפחה נשאר בפולין ונספה בשואה."

20 לינואר

ב-20 לינואר
 שתקו העצים
 שתקו הסחלבים
 שתקו בולי העץ
 שתקו השתיקות
 רק הדם
 החל אט לאט ללחוש

* ב-20 לינואר 1942 הייתה התכנסות של נציגים מכל
 משרדי הממשל הנאצי בוועידת ואנזה שבגרמניה.

פול צלאן

הוא כתב בגרמנית,
 בשפת רוֹצְחֵי אָמו.
 על פְּרָחִים מְרַפְּאִים, רוֹחוֹת רְפָאִים,
 גְּרָמָנִים פְּרָאִים, יְהוּדִים מְפָרְעִים.
 אֲדָמָה טוֹרְפֹת, waldwasen*,
 שָׁבָה, אֵין כְּבִשִׁים פּוֹעוֹת. שָׁם יֵשׁ אֲוִדִים וְאֲדִי
 אֲדָם. הָאֵם מִיִּשְׁהוּ שׁוֹמֵעַ אֶת הַדָּם?

* יער waldwasen

אפילו

אֲפִלוּ בְנוֹף שְׁלו
 אֲפִלוּ בְמִקּוֹם בוּ גוֹעוֹת פְּרוֹת
 אֲפִלוּ בְמִקּוֹם בוּ נְחוֹת עֲרְמוֹת קֶשׁ צְהָבוֹת
 אֲפִלוּ בְמִקּוֹם בוּ גְגוֹת אֲדָמִים
 אֲפִלוּ שָׁם
 יִשְׁנֶה אֲפֶשְׁרוֹת שֶׁל שְׁבִיל
 שְׁיוֹבִיל
 לְמִקּוֹם הַהוּא

אפילוג

הִיְתָה שָׁם קֶשֶׁת, מֵעַל הַמְּחִנָּה.
 סָגְלָה אֲדָמָה כְּחֹלֶה. לֵלֵא הַתְּחִלָּה לֵלֵא סוֹף.
 הֵם צָעְדוּ שָׁם, לֵלֵא הַתְּחִלָּה לֵלֵא סוֹף.

סרינה דה ריטה. עוסקת בחקר השואה, פרסמה תשעה ספרים, מתוכם שמונה ספרי שירה. נושא השואה קרוב לליבה, מאחר וכל משפחתה של סבתא לטי סטרוק ז"ל נספתה במחנות סוביבור ואושוויץ. חברה באגודת הסופרים העבריים ובאגודת הציירים ומקיימת בחיפה ערבי שירה למשוררים, שרבים מהם ניצולי שואה.

אוסקר שוורצן פסע ברחוב לבדו. רגליו השיבוליות נעו כמאיימות להישבר ברוח העזה. הוא הידק את שולי מעילו לגופו והמשיך ללכת, ספק רץ ספק מרחף. לפתע רעמו השמיים, ומטח ברד הסתער על הקרקע בנחישות של כיתת חיילים מאומנת היטב. אוסקר ניסה להתכווץ ככל שאפשרה לו קומתו הארוכה, שותל את עיניו במדרכה. אז הבחין שכדורי הברד כלל לא היו קרח שמיימי, אלא גושים לבנים ונוקשים. שיניים. היו אלה שיני אדם. השיניים התערבלו והסתערו סביב אוסקר, והוא מצא עצמו מוקף בניבים מחודדים, בחותכות דקות, במלתעות רבועות, ובטוחנות שמנמות. הן ריחפו באוויר הקר, נוקשות על הארץ, מכות בעורו החשוף, ופולשות אל הרווח שבין חולצתו לעורפו.

אוסקר נשא עיניו לשמיים, ובאינסטינקט פער את פיו הצמא. השיניים הנושרות נפלו על פניו, והחלו ממלאות את הפה הרחב. הוא הרגיש איך לועו נסתם, גרונו מתכווץ, והוא כמעט ונחנק מרוב שיניים. הוא החל להשתנק ולהשתעל, ואז התעורר.

אוסקר שכב במיטה בעיניים פקוחות, שליו. החלום ממנו התעורר לא הותיר רושם כלשהו. כבר היה רגיל לחלומות השיניים הללו, מאז אותו יום, שבו נתן לו אביו קופסת מתכת קטנה של מותג חמאה גרמני כלשהו. מתחת לתמונת הילדה הבלונדינית המעטרת את המכסה בחיוכה המסנוור, נחו בשקט מסמר שיער 32 שיניים. במבט ראשון נראה היה שכל השיניים מרכיבות משנן אחד מלא, כאילו נלקחו מאותו אדם. אך מבט נוסף לימד אחרת. חלקן היו מבהיקות בלובן, אחרות צהבהבות כקלף עתיק. היו שם שיניים גדולות שניכר ששירתו אי אז גבר רחב מידות, ולצידן שיניים ציפוריות ועדינות, שבבירור הגיעו מפה אישה או אפילו ילד.

את כולן אסף אביו "שם", כך כינה את המחנה, מבלי לנקוב בשם המפורש. זונדר קומנדו, פלט פעם אחת את המילים כקללה מפיו, כגחלים לוהטות, ומאז לא שב להזכירן. אבל אוסקר ידע, הרכיב את התמונה הנוראה משברי המידע שאסף. אביו, שהיה רופא שיניים בחיים אחרים, הוצב לתפקיד עוקר שיני הזהב. מדי פעם הצליח לעקור שן נוספת, ולהחביא בכיסו המרופטים. הוא נשבע שיאסוף 32 שיניים ויביאן לקבורה. 32 אנשים, שירכיבו אחד. רסיסי אדם. אך כשתמה המלחמה, הוא פשוט המשיך לשאת אותן בכיסו, בקופסת חמאה מתכתית שמצא זרוקה על אדמת המחנה ביום השחרור.

אוסקר לא ידע על קיומה של הקופסא ועל עברו של אביו עוד שנים רבות אחר-כך. רק כשהפך כבר איש בעצמו, עם פסי כסף שזורים בשערו, גילה שהרשרוש הקבוע בכיסו של אביו לא הגיע רק מסוכריות המנטה שתמיד נשא עימו.

מאז עברו אי אילו שנים, הכיסים בבגדיו של אביו המת כבר בלו מזמן, וקופסת החמאה הייתה מונחת במגירה נעולה בשולחנו של אוסקר. מדי פעם היה מוציא אותה, מעביר אצבע מחוספסת

על חתיכות השנהב הקטנות, ומיד מחזירה למגירה, מבוהל מתחושת העונג והחלחלה שצמררו את גוו. כמו אביו לפניו, גם אוסקר לא מיהר לקבור את השיניים. שניהם הרגישו ששרידי האדם הללו דורשים משהו מעבר לקבורה סתמית בין כמה רגבי אדמה. אז הם המתינו. אביו מת בעודו ממתין, ואוסקר תהה אם גם הוא ימות לפני שיבין מה דורשות ממנו השיניים.

אוסקר קם מהמיטה, ניער מעליו את שאריות החלום באדישות השמורה לניעור פירורי לחם מדש הבגד. הוא שפת מים בקומקום, ובתנועות אוטומטיות הכין עצמו לשגרת יומו הבלתי-מתחלפת מזה 23 שנים. לאחר ששתה קפה חלש, ממותק בכמות נכבדת של סוכר, הוא התרחץ ולבש את מדיו הלבנים המגוהצים. אוסקר מעולם לא היה אדם בעל שאיפות, ומצא סיפוק בעבודתו כסניטר בבית החולים השני בגודלו בברלין. במיוחד אהב את עבודתו במחלקות הפנימיות, שם פגש קשישים שהזכירו לו את הוריו המתים. בלעדיהם נותר ערירי, ובגיל 45 כבר ויתר על האפשרות שהמצב ישתנה.

ממש לפני שיצא מביתו, ניגש אל המגירה בשולחן, סובב את המפתח בחור המנעול, והוציא מתוכה את קופסת השיניים. בהחלטה של רגע הוא החליק אותה אל הכיס בחולצתו, ויצא מביתו. הוא המתין לאוטובוס שהגיע ב-7:38 בדיוקנות גרמנית קפדנית. עלה, והתיישב על אחד מהספסלים בסוף האוטובוס שהיה כמעט ריק. אוסקר נמנם בדקות המעטות שלקח לאוטובוס להשלים את המסלול בין ביתו ובין בית החולים, כשקופסת הפח משקשקת בכיסו. הוא הרגיש את קרקושיה כתולעים קטנות המטיילות לו בבטן. לא הייתה זו תחושה לגמרי בלתי נעימה. היה בה מי להתרגשות והציפייה, אך לקראת מה - אוסקר לא ידע.

כשהגיע האוטובוס לתחנה הקרובה לבית החולים, ירד אוסקר והחל לצעוד לכיוון הבניין האפור בעצלתיים. הוא ידע לקראת מה הוא הולך - יום נוסף של רחצת גופים קמלים, החלפת סדינים ספוגי ריחות גוף השמורים לדרי המחלקות הפנימיות בלבד, ועוד מלאכות שבעולם טוב יותר היו שמורות אך ורק להורים לתינוקות רכים.

כשהגיע למחלקה, החל מיד בעבודתו. הוא לא הרבה לדבר מעבר לנדרש לביצוע משימותיו. אוסקר הרגיש הכי בנוח ככה. זמן קצר לאחר שנכנס הודיעו לו על הגעתו של חולה חדש. אוסקר התבקש להציע את המיטה המיועדת לחולה זה, ולסייע לו בלבישת כותונת בית החולים. אוסקר נכנס לחדר 9, שאליו שובץ החולה. הוא מצא שם גוף צנום ישוב בכיסא גלגלים, בוהה ברצפה. "שלום, מה שמך אדוני?" שאל אוסקר. שתיקה. אוסקר לא הופתע. הוא כבר היה מורגל בכך שחלק נכבד מהחולים במחלקה לא ידעו היכן הם, וחלקם אף לא זכרו את שמם. לשם כך הם ענדו ידון הנושא את שמם, גילם ומספר תעודת הזהות שלהם. אוסקר הציץ בידון שהיה קשור לפרק ידו של הקשיש - "שולר יואכים, 83, T22045870". השם על הידון הקפיא את דמו. אוסקר מעולם לא זכר שמות, אולם את השם הזה לא יכול היה לשכוח. אביו הזכיר אותו רק פעם אחת ויחידה, שהספיקה כדי שיחבוב בקירות ראשו של אוסקר כציפור לכודה. יואכים שולר היה משם. הוא לא היה בכיר במשטר ולא מקושר במיוחד, מה שאולי הגביר את הצורך שבער בו להתעמר באסירים

שהיו תחת פיקוחו. אביו לא הרחיב בסיפוריו, אך די היה בצעקות שבקעו מחדרו בכל לילה. יואכים שולר רדף את אביו עד יום מותו. "הירגע, זה שם מאוד נפוץ" נזף אוסקר בעצמו. "אינך יודע שזה אכן הוא". מחשבה זו שיככה במעט את הסערה שנפערה באוסקר, והוא ניסה להמשיך בעבודתו. "מר שולר, אתה יודע איפה אתה נמצא?" פנה שוב אל הזקן. "שכח מזה, זה חסר תועלת", שמע קול רך מאחוריו. הוא הסתובב, וראה אישה צעירה ממנו בעשר שנים בערך, רזה ותמירה, שערה שחור ועיניה כחולות. היו לה פנים נעימים, ואוסקר מיד חיבבה. "אני אנגלה, הבת הצעירה שלו", הציגה את עצמה, שומרת את ידיה משולבות קרוב לחזה. "הוא כבר שנים שאינו מדבר. הדמנציה כילתה את מוחו לגמרי", הוסיפה בקול מרוחק. אוסקר, שנע בין הרצון לברוח ולא להתקרב שוב אל יואכים שולר, יהיה מי שיהיה, ובין רצון בלתי-מוכר-לו להמשיך ולשוחח עם האישה שמולו, חש שהוא עומד להקיא. הוא יצא מהחדר, הודיע לאחראי שלו שהוא אינו חש בטוב, ועזב את המחלקה מבלי להוסיף מילה.

אירועי היום לא הרפו ממנו במשך שעות ארוכות. לבסוף הדליק את המחשב, נכנס למנוע החיפוש, והקיש את המילים "יואכים שולר נאצי". תוך פחות משניה עלו מול עיניו עשרות תמונות, רובן לא רלוונטיות למה שחיפש. רק לאחר שרפרף עליהן, צדה את עינו תמונה אחת קטנה, בשחור-לבן, מעט מטושטשת. הייתה זו תמונה של קצין נאצי, וכשהגדיל אותה והביט בפניו של האישי, החל לרעוד. אמנם הפנים היו חלקות יותר, אך לא היה מקום לטעות - היה זה אותו זקן שישב בכסא הגלגלים בחדר 9. מבלי משים שלח אוסקר יד לכיס המדים שטרם פשט מאז ששב הביתה, ואצבעותיו מיששו את קופסת הפח הקטנה. כשנגעו אצבעותיו במתכת הקרה, הוא הבין מה הדבר שלו חיכה כל השנים הללו. יואכים שולר ואנגלה שולר. את האחד יהרוג, את השנייה יישא לאישה. הייתה זו ידיעה מוזרה, שכן לא היה רוצח, ובוודאי לא הטיפוס שמתחתן, אך עם זאת - היא הייתה צלולה ובהירה וברורה יותר מכל מחשבה אחרת שאי פעם חלפה בראשו.

באותו לילה ישן אוסקר שינה עמוקה ונטולת חלומות. כשקם בבוקר ונזכר באירועי יום האתמול, הרגיש איך האדרנלין שוטף את גופו. הוא הופתע לגלות שהוא שמח. הוא התארגן במהירות כמי שזמנו דוחק. ואכן, מהיכרותו עם חולי המחלקה הוא ידע שזמנו קצוב - או ששולר ישתחרר תוך מספר ימים, או שימות בזמן הזה. שני הדברים לא באו בחשבון. הוא שם פעמיו אל בית החולים, וכשהגיע למחלקה מיהר אל חדר 9. ליבו ניתר כשמצא שם את אנגלה. הוא התנצל על התנהגותו יום קודם לכן, וקצת נפגע כשראה שאנגלה כלל אינה זוכרת מי הוא. הוא היה רק הסניטר. רוחו של אוסקר לא נשברה. הוא היה נחוש למלא את שתי משימותיו ויהי מה. וכך, במשך 3 ימים העניק טיפול מסור מאין כמותו לזקן, שנראה שאיש במחלקה אינו מודע לעברו. אוסקר רחץ את גופו, החליף את בגדיו, ואפילו גילח את זיפי זקנו. וכך, לאט לאט החל מתחבב על אנגלה שראתה בו איש קצת מוזר אך מושך באופן תמוה. כששמע את הרופאה שטיפלה בשולר מדברת על כך שמצבו משתפר, הוא הבין שעליו להזדרז. ביום הרביעי הוא ביקש מאחד מעמיתיו להחליף איתו את משמרת הבוקר במשמרת לילה. הוא הגיע לבית החולים בשעות הערב. המחלקה הייתה שקטה

ורגועה, ולא ציפתה לו עבודה רבה. סביב השעה שתיים בלילה, הוא נכנס לחדרו של שולר הישן. הוא התקרב למיטתו של הנאצי, וראה שפיו פתוח מעט מתוך שינה. אוסקר הוציא בשקט את קופסת הפח מכיסו, רוקן את תוכנה לכף ידו, ובאחת דחף את כל 32 השיניים לפה הפעור. שולר התעורר בבהלה, עיניו קרועות לרווחה, ואוסקר מיהר והניח את ידו הגדולה על הפה הנחנק. נראה היה כי לפתע דעתו של שולר חוזרת אליו. מבטו הכחול הבריך, ואוסקר ידע - הוא מבין, ואולי אפילו ציפה לכך. שולר השתנק, וניסה לירוק החוצה את השיניים היהודיות שמילאו את פיו, אך ידו של אוסקר לא אפשרה זאת. תוך דקות קצרות היה שולר מת. אוסקר לא הרגיש דבר. הוא הסיר את ידו מהפה האילם, הותיר את השיניים במקומן, וסגר את הלסתות כך שלא ניתן היה לראות מה קורה בתוך חלל הפה. הוא ידע שאיש לא ימצא את הגופה עד הבוקר, ועד אז קשיון השרירים יהיה עמוק כל כך, שאיש לא ינסה ובוודאי לא יצליח לפתוח את הפה הסגור. סוף-סוף יזכו השיניים לקבורה.

ב-6 בבוקר שמע אוסקר את האחות צועקת מחדר 9. הגופה נמצאה. בהתחשב בגילו ובמצבו של המת, איש לא חשד שמדובר במוות לא-טבעי. כחצי שעה לאחר מכן הופיעה אנגלה. אוסקר דאג להיות שם כשהיא מגיעה. הציע לה חיבוק מהוסס, ואז עמוק יותר. מספר חודשים לאחר מכן, היו השניים מאורסים, ואנגלה הייתה בהריון בחודש השני. ב-1 בספטמבר הגיח בנם הראשון לאוויר העולם. וכשראה אוסקר את ילדו זועק את זעקת הנולד הראשונה בפה מלא שיניים, קרס על רצפת חדר הלידה והתעלף.

יעל ברנדימן. "בת 38, מתגוררת בתל אביב עם בן זוגי רז ובניי איתמר ואימרי. אני רופאה מתמחה ברפואת ילדים בבית החולים וולפסון. אבי נולד בוורשה, פולין, להורים שעברו את המלחמה. המשפחות של סבי וסבתי נספו כמעט לחלוטין במחנות, כך שהשואה זכרה הם נושאים שמלווים ומרתקים אותי מגיל צעיר".



מדוע נענשה אשת לוט / שירלי אברמי

אני מסתכלת על האשה הצעירה הזו שבתמונה. זו שהמבט נמשך אליה מאליו, זו המצודדת מבט ברמז-חיוך ובהופעה גברית-משהו, חולצה לבנה ועניבה מהודרת. היא בולטת לי, אין צורך בסימונה המפורש באות ש', כדי שתבלוט כל כך, כמעט קופצת מתוך התמונה, מכל כך הרבה סיבות. קודם כל כי היא תגדל להיות סבתא שלי. סבתא שושנה. נפלאות התורשה

גרמו לכך שאמנם שתי הסבתות שלנו שונות מאד זו מזו, בכל היבט שאפשר לחשוב עליו, אבל אנחנו - בנות המשפחה והמשכי הדורות - אנחנו דומות לשתייהן. אז את תווי פניה של האשה הצעירה, הניבטת מהתמונה, אני יכולה לזהות גם במראה.

והיא בולטת לי בגלל החיוך. גם כשלעצמו, ובעיקר בגלל הבדיעבד שלו. זו תמונת פרידה מחבריה בבית הספר בפולניה, ממש לפני מאה שנה, כפי שמספרת לנו ההקדשה שעל גב התמונה: בשנת תר"ף. מאה שנה לפני תש"ף, של עכשיו. תמונה שמייצרת מבט כפול, שמתקשה להתנתק ממה שאנחנו יודעים שיקרה למצולמים. מה שיקרה עם כל אלו המצולמים בתמונה, חוץ ממנה, יפים וצעירים ואופטימיים, אילו סופים איומים מן הסתם היו לסיפורי נעוריהם, ליופיים, לצעירותם, זמן לא רב, עשרות שנים קצרות, אחרי הפרידה הזו. מה הספיקו בינתיים. האם ברחו. והיא בולטת לי בגלל הכריזמה שלה. משהו בלבוש השונה ובתסרוקות מוקפדת, בתוך בליט הפרצופים שסביבה. במבט המעט נטוי, שאני מוסיפה לו פרשנויות ממרחק הזמן, של ספקנות, אירוניות, של איזו ראייה למרחוק.

ואז אני חושבת, האם הענזה בכלל להביט לאחור. הלא בגבה של הגלויה כתב לה המורה שלה, אליעזר פערלמוטר, בכיתוב אידישאי, שבו ע' אחרי הפ"א, פערלמוטר: בטיילך על הררי ציון ובשירך את שיר החופש במדינה החופשית, זכרי את אלה שנשארנו פה בגולה, ונודי להם! בתנועת היד המשלחת כיוון אותה המורה אליעזר לפני כיוונים שונים. לזכור ולנוד. אני מנסה להתבונן ולנחש למה התכוון. לזכור - זה ברור. המורה אליעזר לא יכול היה לשער, בשנת 1920, עד כמה יקר יהיה הזכר הזה, הזכר שלא יישאר ממנו כלום, שיכלה בעשן. אבל האם היתה נבואה בציוויו לנוד להם, מילה שאני הולכת לחפש את פירושה במילון, ומוצאת כי כוונתה - להשתתף בצערם? איזה צער הוא צפה להם? ולמה?

כל השנים חשבת, מה לנו ולשואה. ארבעת הסבים שלי עלו לארץ בשנות העשרים, שלהם ושל המאה הקודמת, הקימו קיבוצים, סללו כבישים והפריחו את השממה. פשוטו כמשמעו. חשבת שהעובדה הזו פירושה שהשואה פסחה על בתינו. כמו בהגדה מודרנית של פסח. עד שלפני כמה שנים הוזמנתי להקריא את שמות הנספים מהמשפחה, בטקס "לכל איש יש שם", שנערך בטרקלין שגאל בכנסת, בכול יום השואה. טקס מינימליסטי, שכוחו ביכולת להפנות את אלומת האור של הזיכרון, האישי והקולקטיבי, לא אל "ששת המיליונים" - אותו מספר איום, שאיש אינו יכול להכיל, אלא אל המתים הפרטיים והאישיים, ואל סיפורם של היחיד והיחידה. כשהתחלתי לחפש את סיפורי המשפחה שלנו, כדי להקריא אותם בטקס, הבנתי לראשונה שאמנם ההורים של אבא ושל אמא עלו לארץ, ואמנם לא רק שנולדתי כאן, אלא שאפילו הוריי נולדו כאן; ועדיין, "שם" הם השאירו הורים ואחים, קרובי משפחה וחברים, מכרים ושותפים. כולם כלו בעשן הדברים, שהשתיקה יפה להם. כך גדלנו וחונכנו. בצל השתיקה. אבל איך חיו אלו שכאן, שלכאורה מה להם ולשואה, כפי שסברתי בטעות כל השנים, איך הם חיו עם השמועות, ואיך שרדו כשהשמועות הפכו לוודאיות, להיעדר, לחסר ולאין. כאבם השותק - ראוי שתופח בו רוח חיים. כי עם השתיקה שלהם נעלם לא רק מותם של בני המשפחה הרבים שנתרו שם, אלא שעם השתיקה הזו נעלמו גם חיייהם. מי היתה סבתא שלי כאשה צעירה, כשהחליטה לקשור את גורלה בזה של יוסף, הבחור הצעיר ממנה הרבה, בגורלה של הארץ הקשה, המרה והמתוקה. זו המלקקת את פצעי הכאבים, האובדן והזיכרונות, כבר מאה ועשרים שנה, מלקקת אותם, וצומחת מהם. כשחשבת, כל השנים, שלנו אין קשר לשואה, זה היה בדיוק בגלל הדבר זה. בדיוק בגלל שסבתא

← המשך

שושנה מעלה בציווי לזכור. היו לה זכרונות מהילדות. זה כן. היא סיפרה לי על ערימות הירק שאספה כדי לקשט את שולחן החג בשבועות, ועל הנהר שלצדו שיחקה בקיץ. אבל שם נגמר הזיכרון - בילדות. לפעמים נוספה לזה איזו אמירה חצי-יורקת, על האוקראינים יימח שמם. או הפולנים. טפה. משאר הסבאים אפילו את זה לא שמענו. כאילו במבט הזה לאחור - הם ייחשפו לדבר כל כך נורא, שלא יוכלו להכילו, שלא יוכלו להמשיך לחיות אתו. שיקפיא את קיומם. שיהפוך אותם לאשת לוט. זו שנענשה על עצם ההעזה לסוב לאחור, לשאול מה היה, לבדוק ולברר. עצם העלייה והציונות והחלוציות והקיבוצים והשממה, חייבו אותם להיות חזקים וקשים. לוותר על הרכות והספקות והשאלות; ולחיות בעולם שאין בו התלבטויות, והוא מורכב מתשובות. האם שאלו אם עצמם מה קרה למי שנשאר? האם סבתא שושנה נדה לאותם עשרות שמצולמים אתה בתמונה, שלא פגשה שוב מעולם? האם התגעגעה? האם חששה להתגעגע כי אז תיענש, בייסורי החרטה וברגשי האשמה, בעצב ובאבל, בבדידות ובצער?

המבט שלי לאחור, אל הסבתא שלי, הפנים במידת מה את החשש להיענש. כששאלתי את סבתא, וגם זה היה לעיתים רחוקות, מה היה שם, מה היה, היתה עונה, יש דברים שהשתיקה יפה להם. ככה גדלתי. מסע ארוך עברתי, עד שהבנתי עד כמה השתיקה אינה יפה לדבר. עד כמה היא מכוערת, ומכערת. עד שהעזתי להסתובב לאחור, בלי לחשוש להפוך לאשת לוט. ועדיין אני מרגישה שהמבט המשכלל והמשתכלל, המוסיף רבדים ומימדים, מן המשולש אל הריבוע ומן הריבוע אל הקובייה, מייצר, בסופו של דבר, קובייה העומדת על הקדקוד. כאילו כל תהייה לעומקם של הדברים המסוכנים-מדי, השותקים-מדי, שיפה להם השתיקה, גם אחרי מאה שנה, כל תהייה שכזו תגרום לקובייה לאבד את איזונה בעמידה על הקדקוד, שאפשרית רק אם שומרים על גבולות הסקרנות ושאלת השאלות. שעליהם גם אני עוד עשויה להיענש.

וכך נשאר עדיין מסתורי, ממתין להיגלות, הסיפור של סבא יוסף. כי אם סיפורה של סבתא שושנה הוא סיפור של חלוצה - מקורית, מרדנית, הרפתקנית, מעזה, חקלאית, אשת משפחה, אבל עדיין - סיפור שרבים כמוהו היו בדורה ובזמנה - הרי שסיפורו של סבא יוסף הוא זה שמאיים להפיל את הקובייה מן הקדקוד. להפוך את השואלים עליו לאשת לוט.

סבא יוסף נולד באושווינצ'ים. זו העיירה התמימה בגליציה, שבה חיו היהודים מדורות, הולכים לשוק ומוכרים וקונים ומוהלים וקוברים וחוגגים ומתאבלים. העיירה מקבלת האורחים, כשמה, אושפינצ'ים, שפירושו אושפיצין. עד שהוקם לידה, במרחק שני קילומטר בסך הכל, כמטחווני ענן ריח הבלתי אפשרי, המחנה שבין שאר רשותותיו, באכזריותו, גם נישל ממנה את שמה. מחנה אושוויץ. בשנת 1950, קצת אחרי שחזר משליחות ההגנה לאיתור שרידים וניצולים אחרי המלחמה, שם יוסף קץ לחייו, והוא בן 48. מה קרה לו שם? מה, אולי, במה שנגלה לו שם, היה בלתי נסבל עבורו, במידה שלא ראה עוד תקווה ומוצא, ומה - מקורו במי שהיה לפני כן, כפי שאני לומדת מן הכתוב עליו בספר זיכרון לקהילת אושווינצ'ים: "איש עדין, רגיש וחולני"? מה חרתו בנפשו ובגופו של איש עדין רגיש וחולני שכזה, שנות הביצות והמלריה, העבודה הקשה ושכרה המועט? עד כמה היה כשיר לעמוד בעוד מעמסה אחת, שאולי היתה קשה מנשוא, ואולי רק זו שהכריעה את כף ייסוריו?

והאם הקובייה שלי כבר מתנדנדת? יוסף (הימני בתמונה. לו רק היה יודע עד כמה יהיו משקפיו אופנתיים, עשרות שנים אחר כך), נולד ב-1902. שש שנים צעיר מסבתא שושנה, ילידת 1896. כשאני מספרת לילדיי שהסבתות שלי, שתיהן, נולדו במאה ה-19, הרי זה כאילו אני אומרת שראיתי את הדינזאור מטיל ביצה. פליאה שתשווה רק לעובדה, הלא-תאומן בעיניהם, שאני זוכרת איפה הייתי, כשנחת האדם על הירח.



← המשך



התמונה משנת 1918.
קבוצת חלוצים אושווינצ'ים.
יוסף שוכב מצד ימין.

מתוך "ספר אושווינצ'ים". זיכרון לחלוצים מאת נתן גולדפינגר:
יוסף נחושתאי-קופרמן

יוסף למד ב"חדר", ונחשב כתלמיד מצטיין, עם תפיסה מהירה, וה"מלמדים" הטובים ביותר שיבחו אותו. את לימודיו התורניים השלים בלמידה עצמית. בהיותו אדם גבוה, חד וחכם, הוא בילה את זמנו עם חברים מבוגרים ממנו, וכך הרחיב את אופקיו. במיוחד אהב והתעניין בלימודי התנ"ך. ספר התנ"ך לא מש מידיו, והוא הכיר אותו על בוריו. לאחר שעלה לישראל הוא היה קורא כמה פרקי תנ"ך מדי יום, והמשיך בזה גם לאחר שנישא, ונולדו ילדיו. סבא שלו, ר' נתן קופרמן, וסבתו רחל, היו

בין היהודים היחידים שהיתה להם חלקת אדמה משלהם, שעיבדו אותה במו ידיהם. מהם הוא ירש את הזיקה והאהבה לאדמה, ולכן כשהפך לצינוני היה לו ברור שהוא צריך לעלות לארץ ישראל, ולהיות לחקלאי. הוא היה ממקימי תנועת "החלוץ" באושווינצ'ים, ועלה לישראל באוגוסט 1920. בהיותו איש עדין, חלש, ומפונק מלידה, היה לו קשה מאד בתקופה הראשונה שלאחר העלייה, והוא היה חולה הרבה. אמו התחננה לפניו שיחזור לפולין אבל הוא היה בעל רוח שלא נשברת, התעקש על קביעת שורשיו במולדת, והצליח. הוא עבד בבניית כבישים בשומרון, במסגרת פיק"א, (P.I.C.A - החברה להתיישבות יהודית בארץ ישראל), והיה מראשוני וממקימי קיבוץ תל-יוסף. יחד עם קבוצה גדולה, שלא מצאה את עצמה בחיי הקיבוץ, עבר לכפר-ויתקין והיה ממקימיה. הוא היה פעיל בחיי התרבות בכפר; לאחר השואה נשלח, במסגרת ההגנה, להביא לארץ פליטים ששרדו את השואה. היה אדם רגיש ונדיב. ביוני 1950 חלה ומת, בגיל 48.

מבט לעברה השני של הקובייה-העומדת-על-הקדקוד, חושף את החיבור הבלתי אפשרי שבין הסבים שלי, סבא אהרון וסבא יוסף. חיבור מצמרר, שרק ההיסטוריה היהודית יכלה לייצר. את סבא יוסף אני יכולה רק לדמיין; מותו - לפני שנולדתי - מציב אותו בתוהו הנשייה של הנעדרים והנעלמים. בספר סמוצ'ה של בני מר אני עוברת יחד אתו על פני בתי הנשכחים של רחוב סמוצ'ה, רחוב-אלמוני במתכוון שבחר להקים לתחייה, מתוך ורשה של תחילת המאה העשרים. יחד אתו אני מגלה את העיקר: לא כיצד מתו, אלא מי היו כשהיו חיים. מקטעי ארכיוני עיתונות ורישומי חיתונים וגירושים ולוויות ומתמונות נשכחות ומקצת ראיונות שערך, ברא מר עולם שהיה ונעלם, והפיח בו רוח. ואני הולכת אתו בשקיקה, בעולם הזה שממנו אולי יצא סבא יוסף, בתוך ורשה של עגלונים ואיכרים וביתם של החייט והאופה, המלמד והנגר, בתי מדרשות ובתי כנסיות. ואילו את סבא אהרון אני זוכרת מצוין. כשהיינו ילדים היו שולחים אותנו בחופש הגדול לסבא וסבתא בעין-חרוד. כל פרט מהחופשות האלו נשמע היום כיציר הדמיון. הנסיעה לבד באוטובוסים, מהכפר לחדרה ומשם לעפולה ומשם לתחנה של עין חרוד בכביש עפולה-בית שאן, עפולה בפי סבא, ומשם ברגל, או אולי מישהו שחלף שם במקרה לקח אותי במכוניתו, כולי ילדה בבי"ס יסודי עם מזוודה, שבה נארזו לי בקפידה בגד ים ומברשת שיניים ולבטח ספר אחד או שניים. ואחרי הרבה שנים הייתי עוברת שם בדרך לגדוד בבקעה, בימי ראשון בבוקר, מספיקה אפילו לאכול עם סבא ארוחת צהריים בחדר-אוכל. קציצות שטעמן גן עדן וכוס קואנטרו שרקח לבד, אצלם בחדר, לפני שהפלגתי לדרכי ולצרותיהם של החיילים, שכבר חיכו מחוץ לחדרה של המש"קית-ת"ש. אחר כך כבר הבאתי לשם את גדעון, שלא האמין לי, עד שהוכחתי לו באותות ובמופתים, שבין עין חרוד איחוד ומאוחד יש צינור, זה קו הגבול, ושסבא ילווה אותנו, אבל את הגבול לא יעבור. וכך היה. זה קרה בשנות השמונים, שלושים שנה אחרי הפילוג, שאיש כבר לא זכר למה קרה ועל מה נסב. אבל הגבול עוד היה צרוב בליבם.

סבא אהרון לא דיבר מעולם על שני אחיו התאומים, בנו והוגו. שר ההיסטוריה, המזווג זיווגים, שלח אותם אל מותם באושוויץ. בחמש מילים בלבד, "לצערי הם לא הספיקו לצאת", כאב אותם בזיכרונותיו, שמצאנו בארכיון הקיבוץ. זו אותה אושוויץ שנראתה מבית הוריו של סבא יוסף, מהעיירה המרוחקת שני קילומטר ממנו בלבד, זו שאל אוזיה העשנים וזיכרונותיה החרוכים נשלח

יוסף ב-1946. זו שכנראה חשפה בפניו פנים, שלא יכול היה להם. כשאבא ואמא הכירו, סבא יוסף כבר לא היה בין החיים, ורק העשן העולה מעל אושוויץ וריח הבשר הנורא שעלה שם מן הסתם. בנחיריהם של קרובי משפחתו הנותרים, שאות שרידיהם חיפש ולא מצא, חיבר בין שתי המשפחות.

על החוויה הזו, שבה הבנתי שאנחנו בכל זאת כן מהשואה, בניגוד למה שחשבתי, שחשבנו, כל השנים, כתבתי שיר:

הם הקימו את עין-חרוד
לפני מאה שנה
וגרו באוהל על המעיין
בנקודה הישנה.
הם הביאו אתם מבטא ייקי מרוכך
קצת ספרים, וכמה כלי מטבח.
בחדר האוכל שעל הגבעה היתה מקלפת
גבעות תפוחי-אדמה לתוך סיר ענק
ואחר כך אופה בחדרם הקטן
עוגות מרהיבות מזכרון מדויק
מקציפה ביד חלבונים ושלג-אג-זאנה
ובזקת סוכר טחון דק.
הוא היה מניח בטהובן או בך או שופן
על הפטפון, שאות המולדת ניגן
השכים מדי בוקר לבית המלאכה
עד שהיה בן שמונים
ואף במילה לא הזכיר מי נשאר שם
אבא ואמא
אחות
ושני אחים קטנים.
היו להם כל השנים
שני חיים
שונים
בחדשים דבכו
ואת הקודמים
שתקו

שירלי אברמי, ירושלמית, נשואה ואם לשלושה. "נולדתי בכפר ויתקין, בת ונכדה לחקלאים מייסדי עין חרוד ותל יוסף שעלו לארץ בשנות ה-20 של המאה הקודמת.

השואה נראתה לי תמיד סיפור עצוב של אנשים אחרים, שאינו קשור אלינו. רק כשהוזמנתי להקריא את שמות בני המשפחה שנספו בטקס "לכל איש יש שם" בכנסת, חשבתי על מי ועל מה שהשאירו שם אחריהם, ועל המקום של זה בסיפור המשפחתי שלנו. על כך כתבתי".



אני היא השומרת.
עמדתי במבחני הגזע.
זכיתי לטקס הענקת השבב
המשדר לי לבקרים
פקדות, נביחות,
בעקר של כלבים.

אני היא הכוח העליון
המגנה על בתיכם מפני השרצים
הנתלים על השערים והגדרות.
אני היא המשסה
מוזלמן אָחַד באַחַר
למען עולם טהור.

אני היא השומרת
השלתי נשמת
ענדותי שרשרת תיל
על לבי.

וּיִזְכֹּר הָאָדָם אֶת אֱלֹהִים-
רוּחַ רָעָה עַל הָאָרֶץ,
שְׁאִינוּ נִרְאָה אֶךְ רְאָה רְאָה
אֶת אַרְבוֹת הַגֵּז
וּתְהוֹם הָאָפֶר.

אֵלֶּה שְׁנִשְׁמָתָם עוֹד בְּאָפֶס, גּוֹרְרִים עֲגָלוֹת
אֶל מַעְבֵּר לַחֹמַת הַלְּבָנִים הָאֲדָמָה,
מְרוֹקְנִים אֶת הָאָפֶר לְמִי הָאֲגָם.
שִׁבְעַת עֲשׂוּרִים נְעִים הַמַּיִם הַלוֹךְ וְשׁוֹב
אֶךְ הַרִיחַ לֹא תָם.

אָדָם שׁוֹתֵל עֵץ עַל שְׁפַת הַמַּיִם
שֶׁרָשִׁיו מַעֲמִיקִים בְּאָפֶר,
עָלִיו מְרַשָּׁרְשִׁים: אֲנַחְנוּ כָּאֵן.

לימור אזולאי. תושבת אלוני אבא, אביה מנחם קלוש ז"ל, יליד הולנד, עבר מספר מחנות. המחנה בו שהה את הזמן הרב ביותר היה רוונסבריק. "בעשרים השנים האחרונות לחייו הוא הסכים לספר את סיפורו ונתן עדויות בארץ ובעולם, ומצא בזה את שליחות חייו. לפני שנתיים, בסמוך לפטירתו, נסעתי לרוונסבריק במסגרת פרוייקט הנקרא Sound in Silence המשלב סיפורי עדות חיה של ניצולים כחומר גלם לעבודה אמנותית. בעקבות החוויה כתבתי את השירים".

האותיות על קברי
הוריה של אמא
כמעט אינן
נתנות לזהוי
באפן טבעי ורגיל
נמחקו

כדרך של עולם

האותיות על קברי
הוריו של אבא
קלל לא נכתבו
לא היו קימות
מעולם

שלא כדרך הטבע

נחרתו הן בדם קרוש
על שרידי
תנורים
עשנים.

קרונות רַפְּקַת מְשָׂא תְּמִימִים
חולפים בְּרַעַשׁ מְחַרֵּשׁ-עֵבֶר
מְעִירִים סִיּוּטִים נוֹשָׁנִים,
נְשָׁנִים.

מיכל יקור. "אני דור שני לשואה משני הצדדים. במכלול הכתיבה שלי עלה הכאב של השואה, ובעקבותיו הצורך לדבר אותו – לכתוב אותו שחזר על גבי לבן, דווקא בעקבות שתיקתם של הוריי ומתוך תחושת היתמות והחסך המשפחתי שליוו אותי תמיד, מילדות ועד היום. אני בת 62, הוצאתי את ספר הביכורים הראשון שלי במארגס השנה ובו גם כמה וכמה 'שירי שואה'."

[מוקדש באהבה לסבא חיים זכרו לברכה, ניצול מחנה בוכנוואלד]

את מקשיבה?! הוא דרש לדעת.
הילדה הנהנה וחייכה חיוך קטן.
מכסא נדנדת העץ במרפסת נשמעה חריקה.
הוא רכן קדימה וסימן לה להתקרב בהינד ראש.
דלתות הזכוכית הכבדות של המרפסת נעו במסלולן כנגד גופה הצנום.
היא התקרבה לאט.
ביד ארוכה הוא משך אותה לישיבה על אדן החלון המסורג מולו. היא הביטה למטה - קומה שנייה
ברחוב קטן ברמת גן. הרחוב היה ריק בשעת הצהריים. כל הילדים כבר חזרו מבית הספר.
עכשיו את מקשיבה, אתם דור של צ'וקלדניקים! אמר תוך שהוא לופת בידה ומביט ישר אל תוך
עיניה. צבע עיניו תכלת בוהק. היא הסיטה מבט. מה שאני עברתי במאחנה, זה אף אחד לא יוכל
לקחת ממני.
הוא דיבר.
אחז בידה.
הוא דיבר.
הסתכל ישר בעיניה.
הוא דיבר.
כשהוא דיבר היא דמיינה צינור חלול וחלק עובר בין שתי אוזניה כמו מגלשה. היא הניעה קמעה
את ראשה מצד לצד. כל פעם משאירה אותו נטוי אל עבר החלון כדי להחליק את המילים שנתקעו
שם החוצה אל הרחוב השומם.
לפתע שמה לב שאחת המילים נתקעת בחיבור בין הסורגים. אולי כי הייתה כה מסולסלת ובאותיות
לועזיות - פעמיים S. אחת מהן התלפפה סביב פרזול בצורת לב. וככל שנאבקה להשתחרר כך
הסתבכה יותר.
הוא שוב חיזק את הלפיתה בזרועה, בדיוק ברגע הזה ניעורה כבזיק חשמל והושיטה ודחפה את
הסיות החוצה.

את שוב לא מקשיבה?

קַעַת הַכֵּל בְּדִיעֵבֶד
 כִּי כָבֵר הָיָה וְנֶאֱמַר
 וְנִכְתַּב,
 הַכֵּל כָּבֵר נִכְתַּב
 וְטָקַס בְּהַעֲמָדָה
 וְחִלְצָה
 לְבָנָה וְלֹא אָנִי
 זֹאת שֶׁאֲמַרָה
 וְכִתְבָּה
 שֶׁסָּפַר וְנִצַּל
 עַד חֲמֻצָה
 וְהַכֵּל הָיָה חַי
 בְּתַמוּנָה
 גּוֹפּוֹת יְלָדִים
 מוֹל גְּדֵרוֹת תֵּיִל
 בְּשָׁחַר תְּמִיד לְבָן
 וְכָל שְׁנוֹתַי בְּקַתָּטֶר
 שֶׁל סָבָא חַיִּים
 עוֹד יִמְשִׁיךְ וְיִזְרַק
 בְּאִינְפוּזִיָּה
 אֶל דָּם יְלָדֵי.

אורית גולדמן. "אני ילידת 1978, תוצר של כור ההיתוך הישראלי (מרוקו – פולין), ואימא לשני פלאים. פרסמתי משיריי בכתבי עת רבים. השירים נוגעים בפוסט-טראומה של ניצולים ובהשפעתה על הדורות הבאים. מוקדש באהבה לסבא חיים ז"ל, ניצול מחנה בוכנוואלד".



בית לוחמי הגטאות

ע"ש יצחק קצנלסון למורשת השואה והמרד (ע"ר)

